

Šikana u školáků a možná opatření proti jejím vlivům

Karolina Suchánková

Bakalářská práce
2014

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

INSTITUT
MEZIOBOROVÝCH STUDIÍ

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Karolina SUCHÁNKOVÁ**
Osobní číslo: **H128393**
Studijní program: **B7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Sociální pedagogika**

Téma práce: **Šikana u školáků a možná opatření proti jejím vlivům**

Zásady pro vypracování:

Zadané a zvolené téma bude zpracováno podle pokynů obsažených v materiálu IMS "Metodika psaní odborného textu a výzkum v sociálních vědách" (IMS 2009). Případně podle dalších materiálů, z nichž některé jsou obsaženy v literatuře připojené k tomuto studijnímu textu. Zejména bude dbáno na dodržování zásad publikační etiky a pravidel společenskovědního výzkumu. Průběžné výsledky práce budou pravidelně konzultovány s vedoucím bakalářské práce.

S vědomím těchto zásad a pravidel a po konzultaci s vedoucím bude práce zaměřena:

- na problematiku šikany na základní škole, zejména u dětí z dětského domova;
- na zjištění původu šikany a příčiny šikany (rozdíl mezi dětmi z normálních rodin a dětí z dětského domova);
- na následky šikany a prevence šikany (prevence také na základní škole a v dětském domově).

Součástí práce bude empirické šetření event. realizovaný výzkum zaměřený na zmapování výskytu šikany u dětí z normálních rodin a u dětí z dětského domova.

Rozsah bakalářské práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

Bendl, Stanislav. Jak předcházet nekázní a kázeňským problémům aneb kázeňské prostředky. 1.vyd. Praha: ISV nakladatelství, 2004. ISBN 80-86642-14-3

Bendl, Stanislav. Prevence a řešení šikany ve škole. Praha: ISV, 2003. ISBN 80-86642-08-9

Bourcet, Stephane. Gravillonová, Isabelle. Šikana ve škole, na ulici, doma. 1.vyd. Albatros, edice Plus. 2006, ISBN 80-00-01552-8

Erb, Helmut H. Násilí ve škole a jak mu čelit. Praha: Amulet, 2000. ISBN 80-86299-22-8

Haškovcová, Helena. Manuálek o násilí. 1. vyd. Brno: Národní centrum ošetřovatelství a nelékařských zdravotnických oborů, 2004. ISBN 80-7013-397-X

Kolář, Michal. Bolest šikanování. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-513-X

Kolář, Michal. Skrytý svět šikanování ve školách. Praha: Portál, 1997. ISBN 80-7178-123-1

Martínek, Zdeněk. Agresivita a kriminalita školní mládeže. 1. vyd. Praha: Grada, 2009. ISBN 978-80-247-2310-5

Řičan, Pavel. Agresivita a šikana mezi dětmi. 1. vyd. Praha: Portál, 1995, ISBN 80-7178-049-9

Vágnerová, Kateřina a kolektiv. Minimalizace šikany: Praktické rady pro rodiče. 1. vyd. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-912-5

Webster-Doyle, Terrence. Proč mě pořád někdo šikanuje? Praha: PRAGMA, 2002. ISBN 80-7205-804-5

Vedoucí bakalářské práce:

Ing. Zuzana Němcová, Ph.D.

Skupina managementu a ekonomiky

Datum zadání bakalářské práce:

11. listopadu 2013

Termín odevzdání bakalářské práce:

30. dubna 2014

V Brně dne 11. listopadu 2013

doc. PhDr. Miloslav Jůzl, Ph.D.
vedoucí ústavu

doc. PaedDr. Slavomír Laca, Ph.D.
vedoucí katedry

Prohlašuji, že

- beru na vědomí, že odevzdáním bakalářské práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby;
- beru na vědomí, že bakalářská práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k prezenčnímu nahlédnutí, že jeden výtisk bakalářské práce bude uložen v příruční knihovně Fakulty humanitních studií Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně a jeden výtisk bude uložen u vedoucího práce;
- byl/a jsem seznámen/a s tím, že na moji bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3;
- beru na vědomí, že podle § 60 odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- beru na vědomí, že podle § 60 odst. 2 a 3 autorského zákona mohu užít své dílo – bakalářskou práci nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen připouští-li tak licenční smlouva uzavřená mezi mnou a Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně s tím, že vyrovnání případného přiměřeného příspěvku na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše) bude rovněž předmětem této licenční smlouvy;
- beru na vědomí, že pokud bylo k vypracování bakalářské práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tedy pouze k nekomerčnímu využití), nelze výsledky bakalářské práce využít ke komerčním účelům;
- beru na vědomí, že pokud je výstupem bakalářské práce jakýkoliv softwarový produkt, považují se za součást práce rovněž i zdrojové kódy, popř. soubory, ze kterých se projekt skládá. Neodevzdání této součásti může být důvodem k neobhájení práce.

Prohlašuji,

- že jsem na bakalářské práci pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.
- že odevzdaná verze bakalářské práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

V Brně 10.11.2014

.....
podpis diplomanta

ABSTRAKT

Bakalářská práce se zabývá tématem šikanou u školáků a je zaměřena na prostředí dětského domova a základní školy. Problém šikany je v dnešní době hodně rozsáhlý a diskutovaný. V teoretické části je vymezen pojem šikany, charakterizuje její účastníky, popisuje projevy a následky šikany a v neposlední řadě také možnosti prevence. Praktická část obsahuje výsledky výzkumného šetření, které probíhalo v dětském domově a na základní škole. V této části jsou prezentovány praktické poznatky, názory a komentáře. Cílem práce je analýza výskytu šikany a aktuálních dostupných prostředků proti tomuto sociálně patologickému jevu z pohledu školního metodika prevence.

Klíčová slova: šikana, agresor, oběť, prevence, děti, škola, rozhovor

ABSTRACT

The Bachelor thesis deals with a bullying among the school-aged children and it is aimed at a children's home environment and the primary schools. The problem of the bullying is widely spread as well as discussed at present. The theoretical part defines the term bullying itself, characterizes its participants, describes the manifestations and the consequences of the bullying and last but not least, the possibilities of a prevention. The practical part contains the results of the survey, which has been taken in the children's home and the primary school. This part consists of the practical findings, opinions and comments. The aim of the thesis is to analyse children's attitude to the bullying and their experience with this socially pathological phenomenon and to find the current school methodologist's bullying preventive systems.

Keywords: bullying, aggressor, victim, prevention, children, school, interview

Děkuji Ing. Zuzaně Němcové, Ph.D. za odborné a metodické vedení mé bakalářské práce, velmi cenné a odborné rady, připomínky a za veškerý věnovaný čas.

Dále bych chtěla poděkovat také všem účastníkům rozhovorů, kteří se mnou spolupracovali při zpracování výzkumu mé bakalářské práce. Konkrétně dětem a školním metodikům prevence z dětského domova a základní školy v Tišnově.

Prohlašuji, že odevzdaná verze bakalářské práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

OBSAH

ÚVOD	9
I TEORETICKÁ ČÁST	10
1 VYMEZENÍ POJMU ŠIKANA	11
1.1 PŘÍČINY ŠIKANY	12
1.2 PROTAGONISTÉ ŠIKANY	13
1.2.1 Agresor	13
1.2.2 Oběť	13
2 PROJEVY ŠIKANY	15
2.1 POSTOJ ŠKOLY A RODIČŮ K PROJEVŮM ŠIKANY	15
2.2 PŘÍMÉ VAROVNÉ SIGNÁLY ŠIKANOVÁNÍ	18
2.3 NEPŘÍMÉ VAROVNÉ SIGNÁLY ŠIKANOVÁNÍ.....	18
2.4 STADIA ŠIKANOVÁNÍ	19
2.4.1 Zkrácený popis stadií šikanování	19
3 NÁSLEDKY ŠIKANY	22
3.1 DŮSLEDKY PRO OBĚŤ	22
3.1.1 Počáteční šikana	22
3.1.2 Pokročilá šikana	22
3.2 DŮSLEDKY PRO AGRESORA	22
4 PREVENCE ŠIKANY	24
4.1 PREVENCE PRIMÁRNÍ, SEKUNDÁRNÍ A TERCÍÁRNÍ.....	24
4.2 ŠKOLNÍ PREVENTIVNÍ PROGRAM.....	25
4.2.1 Školní metodik prevence	25
4.3 PODPORA EU V OBLASTI PREVENCE RIZIKOVÉHO CHOVÁNÍ	26
II PRAKTICKÁ ČÁST	28
5 VÝZKUM BAKALÁŘSKÉ PRÁCE	29
5.1 CÍL VÝZKUMU	29
5.1.1 Otázky výzkumu	29
5.2 METODA A METODIKA VÝZKUMU	29
5.3 PRŮBĚH VÝZKUMU	29
5.4 VÝZKUMNÝ VZOREK	30
5.4.1 Základní škola Tišnov	30
5.4.2 Dětský domov v Tišnově	31
5.5 VÝZKUMNÉ OTÁZKY ROZHovorŮ.....	31
6 ANALÝZA A INTERPRETACE VÝSLEDKŮ	33
6.1 SOUHRN ODPOVĚDÍ NA VÝZKUMNÉ OTÁZKY ROZHovorŮ A JEJICH ANALÝZA.....	33
6.1.1 Rozhovory s dětmi a shrnutí	33
6.1.2 Rozhovory se školními metodiky prevence a shrnutí	41
6.2 ZÁVĚR VÝZKUMU A DOPORUČENÍ PRO PRAXI	50
6.2.1 Shrnutí výzkumného šetření.....	50
6.2.2 Doporučení pro praxi	51

ZÁVĚR	53
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	55
SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK.....	57

ÚVOD

Téma bakalářské práce se věnuje šikaně mezi dětmi školního věku. Každý den se setkáváme se sociálně patologickými jevy, které musí být řešeny okamžitě. Mezi lidmi se stále vyskytuje názor, že šikanování je součástí dospívání a výchovy, kterou si každé dítě musí projít a pokud by k tomu nedošlo, nemusí později obstát nelítostným zkouškám a nástrahám každodenního života. Ve většině případů šikany u dětí bývá opak pravdou, protože oběti agresorů nemají dostatek zkušeností, aby se mohly bránit, neví na koho se v takovém případě obrátit. Pociťují stud, pocit méněcennosti a vinu vidí sami v sobě. U takového dítěte následuje většinou pokles sebevědomí, a o to více je šikana mezi dětmi nebezpečnější a zákeřnější.

Dnes je téma šikany velmi často diskutované a odborná literatura se touto problematikou široce zabývá. Poukazuje také na to, že zárodky šikany se vyskytují prakticky ve všech školách, dokonce i třídách. V případech výskytu šikany záleží individuálně na přístupu vedení každé školy, jejich preventivních a nápravných opatření. Důležitou roli při řešení šikany mají pedagogové, jejich všímavost a práce se skupinou. Každého učitele by měly zajímat vnitřní vztahy celé třídy, nikoli jen její prospěch.

Cílem bakalářské práce je analyzovat výskyt šikany na základní škole a v dětském domově prostřednictvím rozhovorů s dětmi a školními metodiky prevence obou zařízení. Dále se práce zaměřuje na definování současného stavu řešení šikany a preventivních opatření proti tomuto rizikovému chování.

Tato bakalářská práce je rozdělena na teoretickou a praktickou část. Teoretická část se zabývá základními pojmy úzce související se šikanou. Charakterizuje protagonisty šikany, popisuje její projevy a následky. Závěr teoretické části je věnován prevenci. Ke zpracování teoretické části byla použita odborná literatura zabývající se tímto tématem.

Praktická část prezentuje výzkum, který byl proveden mezi žáky 1. a 2. stupně základní školy a také mezi metodiky prevence. Pro výzkum byla zvolena metoda kvalitativního šetření formou rozhovoru s dětmi a školním metodikem prevence základní školy a s dětmi a školním metodikem prevence dětského domova, kde tuto funkci zastává vedoucí vychovatelka. Základní škola i školské zařízení (dětský domov) se nachází v městě Tišnov. V závěru praktické části jsou shrnuty výsledky výzkumného šetření, ověřen stanovený cíl a doporučení pro praxi.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 VYMEZENÍ POJMU ŠIKANA

„Slovo šikana pochází z francouzského slova chicane, což znamená zlomyslné obtěžování, týrání, sužování, pronásledování“.¹

S tímto sociálně patologickým jevem se v současné době setkáváme poměrně často, zabývají se jím vědní disciplíny, jako je pedagogika, psychologie, sociologie nebo také etika.

Šikana se označuje za celospolečenský problém, který se vyskytuje v jakémkoliv typu škol (mateřská, základní, střední, vysoká), v rodině, v dětském domově, ve sportovních klubech a dalších zařízeních.

Záměrem šikanování, nejen u dětí, je ublížit, zastrašit nebo ohrozit druhou osobu, případně skupinu osob, cíleným a obvykle opakovaným tělesným napadáním či násilím. Toto násilí je směřované na jedince, kteří se neumí nebo z různých důvodů nemohou bránit. Zahrnuje jak vydírání, bití, ničení osobních věcí a oděvu, krádeže, omezování svobody, tak i útoky verbální v podobě pomluv, vulgárních či hrubých nadávek, výsměchu, ponižování a vyhrožování.

P. Mühlpachr a M. Vavřík uvádějí: *„Podstatné prítom je, že se nejedná o střetnutí rovnocenných partnerů v konfliktu, ale že oběť šikanování je vůči útočníkovi prakticky bezbranná. Může se jednat o násilí fyzické, tak i psychické či verbální. Šikanování se také často pojí s jinými projevy poruch chování, a proto je nutné je považovat za velmi vážný výchovný problém současné školy.“²*

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy České republiky vydalo Metodický pokyn č. j. MŠMT 22294/2013-1 k řešení šikanování ve školách a školských zařízeních, který šikanu popisuje následovně:

„Šikanování je jakékoliv chování, jehož záměrem je ublížit, ohrozit nebo zastrašovat žáka, případně skupinu žáků. Spočívá v cílených a opakovaných fyzických a psychických útocích jedincem nebo skupinou vůči jedinci či skupině žáků, kteří se neumí nebo z nejrůznějších důvodů nemohou bránit. Zahrnuje jak fyzické útoky např. v podobě bití, vydírání, loupeží, poškozování věcí, tak i útoky slovní v podobě nadávek, pomluv, vyhrožování či ponižování.“

¹ ŘÍČAN, P. *Agresivita a šikana mezi dětmi*. Vyd. 1. Praha: Portál, s.r.o., 1995, s. 25

² MÜLHPACHR, P., VAVŘÍK, M. *Sociální patologie*. Brno: Institut mezioborových studií Brno, 2010, s. 108

*Šikana se projevuje i v nepřímé podobě jako demonstrativní přehlížení a ignorování žáka či žáků třídní nebo jinou skupinou spolužáků.*³

Cílem tohoto metodického pokynu je upozornit na význam a závažnost šikanování. Pedagogickým pracovníkům poskytuje základní informace o projevech šikanování a o hledání řešení tohoto závažného problému.

V současnosti lze šikanu označit jako globální problém, protože násilí na školách vzrůstá a tím i výskyt šikany.

Jsem přesvědčena o tom, že bychom marně hledali školu nebo školské zařízení, kde se šikana nevyskytla či nevyskytuje.

1.1 Příčiny šikany

Jaké jsou příčiny šikany a jejího nárůstu? Příčin, které vedou některé jedince k šikanování druhých, se vyskytuje mnoho, včetně šikany u dětí.

Velký počet příčin šikany tvoří špatné příklady rodičů, se kterými se agresori přímo setkávají, nebo je agresor rodiči zanedbáván. Proto děti vyrůstající v prostředí takových rodin nepovažují fyzickou agresi či slovní útoky za šikanování. Domnívají se, že je takové jednání zcela v pořádku a společností přijatelné.

Mezi školáky je velký počet dětí odlišující se svým původem nebo odlišným způsobem výchovy. Děti bývají svými rodiči vychovávány a vedeny k agresi, protože je to považováno za nejlepší způsob sebeprosazení, vzbuzení respektu společnosti a pozornosti okolí.

Další příčiny nárůstu šikany vidím v životních podmínkách, které se rychle mění. V současné době vnímám velkou absenci neagresivního chování a uznání autority, zejména u školáků vůči učitelům.

Velkou sílu mezi žáky má jejich skupinový život, ze kterého mohou vycházet skryté podněty k šikanování tzv. skupinová dynamika. Příkladem může být tlak skupiny na jedince, aby se svým chováním skupině přizpůsobil nebo touha ovládat druhého člověka.

³ Oficiální stránky MŠMT. *Metodický pokyn Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy k řešení šikanování ve školách a školských zařízeních č. j. 22294/2013-1* [online]. 2013–2014 [cit. 2014-10-13]. Dostupné na: <http://www.msmt.cz/file/30376>

U některých agresorů je příčinou šikany pouhá zvědavost. Agresor chce pozorovat oběť při bolesti, strachu a zkouší reakce oběti na jeho agresivní chování.

1.2 Protagonisté šikany

Není obecně pravidlem, že obětí šikany bývají slabší a menší jedinci. Nedostatečnou fyzickou stránku agresorů většinou vyváží bezohlednost a inteligence spojená se surovostí. Proto lze jen obtížně stanovit osoby patřící do skupiny obětí a osoby patřící do skupiny agresorů.

1.2.1 Agresor

Agresor s radostí ubližuje druhým, bývá krutý, škodolibý, zlomyslný a neovladatelně touží po moci. Ve společnosti ostatních bývá neoblíbený, ale existují i výjimky. Agresor vzbudí někdy důvěru pedagogů, tím že je inteligentní a nikdo by od něj nečekal nějaké projevy násilí. Takový agresor manipuluje s celou společností.

Podoba osobnosti šikanující osoby může být dominantní, touží ovládat druhé nebo se prosazuje obzvláště tvrdým způsobem.

Ztotožňuji se s názorem dnešní doby, že řada dětských agresorů pochází z úspěšných podnikatelských rodin. Rodiče bývají úspěšní a dobře finančně zaopatření, ale na výchovu jejich dětí jim nezbývá čas. Náhražkou proto bývá tučné kapesné a rozmazlování např. drahými dárky, obvykle z oblasti komunikační a výpočetní techniky. Tyto děti se často cítí nešťastně a ostatním dětem závidí jejich vyrovnaný život.

Dětem agresorům nejvíce škodí lhostejnost, nedostatek zájmu, citový chlad, negativní city, tělesné tresty od rodičů, nadávky, ponižování nebo dokonce tolerance k násilí. Tohoto násilí se dítě dopouští ke svým vrstevníkům ve škole či při volnočasových aktivitách. Jedná se o pochvalu ze strany rodičů za násilné chování, jakožto jeden z prostředků k dosažení cíle.

1.2.2 Oběť

Mezi nejčastější oběti patří jedinci, kteří se nějak odlišují. Ze širokého spektra uvádím příklady odlišnosti: vzhledové (obézní, tik, nosí brýle, barva pleti), viditelně fyzické postižení, sociální stránka (chudoba, rozvod rodičů, dětský domov), ostýchavost, bázlivost, uzavření, málomluvnost nebo odlišné zájmy a koníčky. Oběťmi bývají také často děti

úzkostně pečujících matek nebo děti příliš hýčkané rodiči. Škála takových odlišností je velmi pestrá.

Mezi oběťmi šikany se vyskytují také děti s výborných prospěchem, tedy děti inteligentní, což spolužáky ve třídě provokuje. Ale také děti,

Oběti mívají nízké sebevědomí a chybu vidí sami v sobě.

M. Kolář uvádí, že ve skutečnosti charakterizovat osobnost oběti šikanování je mnohem složitější nežli vystihnout osobnost agresora: „*Téměř každá skupina si najde nějakou tu menší oběť a kritéria tohoto vyznamení jsou velmi rozmanitá. Navíc někdy není důležité, jaká oběť vlastně je, její výběr je naprosto nahodilý. Při troše smůly a v určitém okamžiku se oběť může stát kterékoliv dítě.*“⁴

Oběť a agresor mají v některých případech společné rysy. Mezi ně patří: menší oblíbenost v kolektivu, nižší sebevědomí, horší prospěch ve škole a často se v jeho rodině vyskytují problémy.

Role oběti a agresora tak může být v jedné osobě, tyto osoby se označují pojmem „agresivní oběť“ a je u nich zesílen negativní důsledek šikany, s porovnáním jednoznačné oběti či jednoznačným agresorem. U těchto osob se může dokonce objevit i lítost nad vykonanou šikanou a nad oběťmi.

⁴ KOLÁŘ, M. *Nová cesta k léčbě šikany*. Praha: Portál, s.r.o., 2011, s. 141.

2 PROJEVY ŠIKANY

Prvotním signálem projevem šikany jsou vnější znaky viditelné na první pohled, sloužící k posouzení situace. Jedná se o opakování, nepoměr sil mezi agresorem a obětí, úmysl jednání a samoučelnost agrese.

Vykytují se přímé a nepřímé znaky, podle kterých lze šikanu rozpoznat a usoudit tak, zda se dítě stalo obětí šikany či nikoli. Důležitou roli hraje správné vyhodnocení těchto znaků.

„Pro účinnou pomoc však tento vnější pohled nestačí. Vyšetření i náprava vyžadují znalosti vnitřního rozměru šikanování. Jestliže mu porozumíme, můžeme kromě jiného získat vnímavost k varujícím signálům, protože nám začnou zapadat do vzorce šikanování jako závislého chování i do obrazu vnitřních stádií onemocnění skupiny.“⁵

M. Kolář definuje osm forem šikanování a příklady jejich projevů následovně:

- *„Fyzické přímé aktivní - Útočníci oběť věsí do smyčky, škrtní, kopou, fackují.*
- *Fyzické aktivní nepřímé - Kápo pošle nohsledy, aby oběť zbili. Oběti jsou ničeny věci.*
- *Fyzické pasivní přímé - Agresor nedovolí oběti, aby si sedla do lavice (fyzické bránění oběti v dosahování jejich cílů).*
- *Fyzické pasivní nepřímé - Agresor odmítne oběť na její požádání pustit ze třídy na záchod (odmítnutí splnění požadavků).*
- *Verbální aktivní přímé - Nadávání, urážení, zesměšňování.*
- *Verbální aktivní nepřímé - Rozšiřování pomluv. Patří sem, ale i tzv. symbolická agrese, která může být vyjádřena v kresbách, básni apod.*
- *Verbální pasivní přímé - Neodpovídání na pozdrav, otázky apod.*
- *Verbální pasivní nepřímé - Spolužáci se nezastanou oběti, je-li nespravedlivě obviněna z něčeho, co udělali její trýznitelé.“⁶*

2.1 Postoj školy a rodičů k projevům šikany

Škola má jednoznačnou odpovědnost chránit děti před šikanou. Pedagogický pracovník musí předcházet šikanování mezi žáky, řešit jeho projevy a každé oběti je povinen poskytnout okamžitou pomoc. Pokud se zjistí, že pedagogický pracovník nepřijal

⁵ KOLÁŘ, M. *Bolest šikanování*. 2. vydání. Praha: Portál, s.r.o., 2001, s. 31.

⁶ *Tamtéž*, s. 32.

žádné opatření k případu šikanování, o kterém sám věděl, je tímto vystaven riziku trestního postihu za neoznámení či nepřekažení trestného činu.

Každá škola má povinnost zpracovat minimální preventivní program, jehož součástí by měl být také školní minimální program proti šikanování. Z mého pohledu, by měl být program proti šikanování v každém školním roce stále otevřený a v průběhu daného školního roku i nadále upravován, ověřován a doplňován.

Škola je pro děti jedním z nejdůležitějších míst, kde dochází k formování jejich osobnosti. Na druhou stranu je to místo, které v sobě ukrývá mnoho rizikových faktorů a je na každém dítěti, jak se s těmito riziky vyrovná.

„Proškolený pracovník, většinou školní metodik prevence, na podkladě kvalifikovaného odhadu stadia a formy šikanování rozhodne, zda řešení zvládne škola sama, nebo si povolá odborníka specialistu.“⁷

Některé školy se k šikaně raději „nehlásí“, protože to považují za něco špatného, takový černý puntík na jejich dobré pověsti. Nechtějí šikanování řešit, hájí se argumenty jako je např. „Nám se na škole nic takového nemůže stát.“ nebo „Vše máme pod kontrolou a své žáky známe velmi dobře.“ apod. Případy šikanování chtějí nechat tzv. „pod pokličkou“.

Rodiče dětí, u kterých mají podezření, že s nimi není něco v pořádku, pozorují u nich některé varovné signály, by měly v každém případě zjistit, co se s jejich dítětem vlastně děje – nepřehlížet to! Jiná situace vyplyne, pokud dítě o šikanování rodiče informuje samo. V obou případech je ale nutné v první fázi zjistit, co se kolem dítěte vlastně děje. Nejlepší je si s dítětem promluvit. A jak s dítětem o šikaně vlastně hovořit?

Pro rozhovor si vyberte chvíli, kdy se bude dítě cítit velmi dobře, bude v pohodě.

Na rozhovor si udělejte čas, nenechte se rozptylovat jinými vlivy (PC, televize, telefon a další), dítěti musíte věnovat plnou pozornost.

Velmi důležitá je vzájemná důvěra a tak dejte dítěti najevo, že situaci berete vážně a chcete mu pomoci. Dítě nesmí mít pocit, že řešení šikanování by mohlo jeho situaci zhoršit.

Během rozhovoru zjistěte co nejvíce podrobností a skutečností (konkrétní informace co se stalo a kdy, případně kdo nezúčastněný by to mohl dosvědčit), během rozhovoru si

⁷ Oficiální stránky MŠMT. *Metodický pokyn Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy k řešení šikanování ve školách a školských zařízeních č. j. 22294/2013-1* [online]. 2013–2014 [cit. 2014-10-13]. Dostupné na: <http://www.msmt.cz/file/30376>

zapisujte poznámky zjištěných informací dle skutečnosti. Později by vámi přeformulovaná odpověď mohla být zkrácená.

Vysvětlíte dítěti, že pokud by se šikana neřešila, mohou se jeho problémy stupňovat (viz stádia šikany) a nikdo nemá právo druhému ubližovat. Někdy mají oběti šikany pocit, že si za všechno může sama, tento pocit u dítěte musíte vyvrátit.

Pro rodiče je při řešení šikanování u svého dítěte velmi těžké nepodléhat emocím, ale zvládnutí tohoto je jedna z nejdůležitějších věcí při řešení šikany, protože to vede k úspěšnějšímu jednání a zvládnutí těchto situací.

Rodiče dítěte, které se stalo obětí šikanování, by se měli v první řadě obrátit na školu, nikoli řešit situaci přímo s agresorem nebo jeho rodiči. Takové řešení může vézt k dalším problémům a vše se může obrátit proti nim a zejména proti dítěti.

Informujte nejprve třídního učitele, seznámte ho se situací, zde použijete vaše poznámky z rozhovoru s dítětem. Informace musí být konkrétní, podrobné a objektivní. Nejdůležitější jsou informace:

- o agresorovi, tedy kdo dítě šikanuje,
- o době, jak dlouho šikana trvá,
- o místě a způsobu probíhající šikany,
- o případných svědcích.

Ze schůzky s třídním učitelem by měl být pořízen zápis, předem se s ním o tomto domluvíte. Následně vám učitel zpracovaný zápis musí předat, máte na to právo.

V případě, že se s třídním učitelem nedomluvíte na termínu schůzky, způsobu řešení apod. obraťte se na školního metodika prevence nebo na výchovného poradce.

Pokud jste nespokojeni s jednáním třídního učitele a řešení problému se šikanováním z jeho strany selhává, obraťte se na ředitele školy. Řediteli předložte zápis/y z jednání a informujte ho o dosavadním řešení šikany vašeho dítěte. Pokud ani tímto krokem se vedení školy nebude vaší situaci věnovat, můžete podat stížnost České školní inspekci nebo zřizovateli školy.⁸

⁸ Minimalizace šikany. *Jak postupovat, když moje dítě šikanují*. [online]. 2008 [cit. 2014-10-17]. Dostupné na: <http://www.minimalizacesikany.cz/chci-se-dozept/331>

Každá škola má povinnost se vaším oznámením o výskytu šikany zabývat, základní informace včetně řešení šikanování jsou obsaženy v Metodickém pokynu vydaný MŠMT. Zde jsou jasně dané kroky pro řešení šikany a škola by z nich měla vycházet.

Při nápravě šikanování je důležitá a velmi potřebná spolupráce školy jak s rodinou oběti, tak s rodinou agresora. Při jednáních musí dbát škola na zachování důvěrnosti informací.

Při nápravě situace ve skupině se musí pracovat s celým kolektivem, tedy s celou třídou. V tomto případě je nezbytné, aby se vypořádání týkalo také těch, kteří nezasáhli, ale jen přihlíželi.

2.2 Přímé varovné signály šikanování

Jedná se o ukazatele, které svědčí přímo o šikanování dítěte. Charakterizují způsob, jakým k šikaně dochází.

Do těchto ukazatelů patří:

- bití a jiné tělesné napadání
- omezování svobody
- zesměšňování a hrubé žertování
- nadávání
- neustálé kritizování
- vydírání
- nucení k činnostem proti své vůli
- vyhrožování
- ponižování před ostatními
- poškozování a krádeže osobních věcí a oděvu

2.3 Nepřímé varovné signály šikanování

Jedná se o varovné znaky, které by nám neměly uniknout, ale podstatou je, že musíme na možnost šikany myslet a nevyklučovali ji. Někteří rodiče si šikanu u svých dětí nechtějí připustit a tak ji záměrně přehlížejí.

Do těchto ukazatelů patří:

- změna a ztráta nálady, smutek
- tělesné potíže – nechut' a strach jít do školy
- záškoláctví a zhoršení prospěchu ve škole

- ztráta zájmu o učení
- porucha soustředění
- absence kamarádů a přátel
- opakované bolesti břicha a hlavy bez lékařského nálezu
- o přestávkách zůstat ve společnosti učitelů, chce být v jejich dohledu a blízkosti
- ztráta sebedůvěry a nejisté vystupování
- ze školy se dítě vrací pozdě, s poškozenými a ušpiněnými osobními věcmi nebo oděvem, je vyhladovělé
- domácí krádeže
- opakované požadování kapesného pod různými záminkami
- časté ztráty věcí a peněz s různými výmluvami
- poruchy spánku, objevují se noční můry
- stopy po tělesném násilí (odřeniny, modřiny) bez věrohodného vysvětlení

2.4 Stadia šikanování

Školní šikana je „nemoc“ celé skupiny a jak uvádí M. Kolář: „*Snaha léčit celé skupiny zasažené „virem“ šikanování mě brzy přivedla k nutnosti rozlišovat různé vývojové stupně choroby. Jednotlivá stadia totiž vyžadovala odlišné způsoby zásahů. Postupně vzniklo pětistupňové schéma, které bylo pro další práci velmi užitečné.*“⁹

2.4.1 Zkrácený popis stadií šikanování

V jakékoliv skupině se v zásadě odehrává první stadium šikanování. Jedná se o „legrácky“ na úkor nevlivného či neoblíbeného člena skupiny. Ve druhém stadiu si skupina vyčlení tzv. černou ovci či outsidera. Klíčové je třetí stadium šikanování, kdy se již nejedná o náhodnou šikanu, ale šikanu systematickou. Vytvořené jádro agresorů začíná systematicky šikanovat nejvhodnější oběti. V této chvíli lze ještě nalézt jasné řešení, ale jakmile se objeví čtvrté stadium, tedy bod zlomu, kdy i pro slušné děti se šikanování stává nepsaným zákonem a celá skupina se stává zlou, nemilosrdnou a surovou. Většina členů skupiny tak přijímá tyto „pravidla“ agresorů. Páté stadium je označováno jako „dokonalá šikana“ a šikanování je pro členy skupiny základním programem.

První stadium (zrod ostrakismu) – jedná se o mírné, převážně psychické podoby násilí, kdy se marginální člen skupiny, tedy ten neoblíbený, nejméně vlivný a neuznávaný, necítí

⁹ KOLÁŘ, M. *Skrytý svět šikanování ve školách*. Praha: Portál, s.r.o., 1997, s. 31.

dobře. Stane se z něj pro ostatní „otloukánek“, který je ze strany ostatních členů skupiny odmítán, čelí pomluvám a intrikám. Taková situace je zárodečnou podobou šikanování obsahující nebezpečí dalšího negativního vývoje.

Druhé stadium (fyzická agrese a přitvrzování manipulace) – použití násilí pro uspokojení svých potřeb. Jde o odreagování se od nepříjemných pocitů, u žáků např. pocity z budoucí písemné práce či těžké zkoušky, z hádky s učitelem nebo prostě je z toho, že je pro ně školní docházka obtěžující. Manipulace se přitvrzuje a vyskytuje se zprvu ponejvíce mírná agrese. Neřešením předchozí situace může být dáno stupňování agrese.

Třetí stadium (klíčový moment – vytvoření jádra) – dochází k vytvoření skupiny agresorů – jádra. Členové tohoto jádra spolupracují a systematicky šikanují nejvhodnější oběti, nikoli náhodně. Oběťmi se stávají ti nejslabší. „*V tomto klíčovém momentu se rozhoduje, zda se počáteční stadium přehoupne do stadia pokročilého.*“¹⁰

Celá třída si je v tomto případě vědoma, který z jejich spolužáků se stal obětí. Přesto i charakterově slušní žáci dodržují a respektují pravidla agresorů a navíc o šikaně nemluví s učiteli, rodiči apod., tzv. nežalují, čímž nepřímo podporují šíření „nemoci“ šikanování.

Čtvrté stadium (většina přijímá normy agresorů) – pravidla agresorů přijímá většina a stávají se jakýmsi nepsaným zákonem. Nikdo se neodvážá jim postavit, pro všechny žáky ve třídě platí: „buď budeš s námi, nebo proti nám“. V tomto stadiu se i z ukázněných a mírných žáků stávají krutí jedinci, přihlížející týrání a šikanování svých spolužáků, které jim dodává prožitek uspokojení.

Páté stadium (totalita neboli dokonalá šikana) – pravidla agresorů, tedy násilí jako normu, přijímá a respektuje celá třída, popřípadě téměř všichni žáci třídy. Třída je rozdělena na dvě sorty, jedna sorta má všechna práva a druhá práva žádná. *Agresoři sami sebe označují za nadlidi, nacisty, plantážníky, krále, velkoknížata, ministry, kingy, mazáky... a své oběti za podlidi, židy, negry, poddané, nevolníky, hulibrka, bažanty.*¹¹ Agresoři na svých obětech využívají maximum všeho, co je pro ně výhodné, jako jsou materiální hodnoty (osobní věci a peníze), až po jejich rozumové schopnosti, školní znalosti, city apod. *Prorůstání parastruktury násilí do oficiální školní struktury je poslední metou k absolutnímu vítězství šikanování.*¹² V takovém případě je vůdce agresorů

¹⁰ KOLÁŘ, M. *Skrytý svět šikanování ve školách*. Praha: Portál, s.r.o., 1997, s. 39.

¹¹ KOLÁŘ, M. *Skrytý svět šikanování ve školách*. Praha: Portál, s.r.o., 1997, s. 40.

¹² *Tamtéž*, s. 40.

a iniciátor šikanování zároveň hvězdou a idolem třídy. Bývá jím obvykle žák s výborným prospěchem, zvolený předsedou třídy, má vytříbené chování, ochotně a aktivně pomáhá učitelů, v jejich kolektivu je také oblíbený. *Ukázňuje například třídu, organizuje rychle přesuny atd. Vedení dospělých ho plně podporuje a věří mu, stojí za ním třídní učitel a ostatní vyučující. Jakékoliv signály skryté volání o pomoc nesympatického, výukově slabého žáka jsou v těchto případech přehlíženy nebo vykládány v jeho neprospěch.*¹³ Vzpomínám si na případ spolužáka, který byl předsedou třídy na 2. stupni základní školy. Tento chlapec pocházel z bohaté rodiny a firma jeho tatínka byla zároveň sponzorem školy. O jeho agresi se mezi žáky vědělo, přehlížela se, brala se jako „klukovina“ a třídní učitel agresora neustále bránil, dokonce i před ředitelem školy. Avšak jednou agresor svoji oběť napadl fyzicky tak surově, že kvůli jejím zraněním musela být přivolána lékařská pomoc. Oběť utrpěla zranění hlavy se silným krvácením. V místě školních šaten uhodil agresor svoji oběť tak silně, že si při pádu rozbila hlavu o radiátor. Agresor byl ze školy vyloučen, ale jeho otec nadále školu sponzoroval. O agresi svého syna nevěděl a po vyšetřování byl ze školy vyloučen také třídní učitel.

¹³ KOLÁŘ, M. *Skrytý svět šikanování ve školách*. Praha: Portál, s.r.o., 1997, s. 40.

3 NÁSLEDKY ŠIKANY

Šikana je problémem celého kolektivu, v němž se vyskytne, netýká se jen oběti a agresora. Tuto skutečnost je důležité uvědomit si. U oběti bývají následky šikany výrazně znatelné (fyzické, psychické, sociální), u agresora se vyskytují následky v menší míře, ale jistou újmu si také odnáší. Následky nejsou na první pohled příliš zjevné na rozdíl od jeho oběti.

3.1 Důsledky pro oběť

Důležitou roli hraje doba, po kterou byla oběť vystavena šikaně, intenzita a forma provádění šikany a jakou mírou byla oběť schopna se agresorovi bránit.

Nejzávažnější následky oběti se dotýkají celé její osobnosti a provázejí ji celým životem. Ty nejhorší případy končí sebevraždou oběti.

3.1.1 Počáteční šikana

Oběti počátečního stádia šikany trpí poruchou schopnosti sociální adaptace, bezmocí, celkovou nejistotou, negativním sebepojetím a stále přítomným strachem.

Agresor vystavuje oběť subtilnímu násilí (ponižování, izolace, nadávání, odmítání) a manipulaci.

3.1.2 Pokročilá šikana

Oběti pokročilého stádia šikany se snaží od všeho uniknout, skrývat se a všechno vzdát. Trpí poruchami spánku, únavou, bolestmi hlavy, těžkou poruchou sebehodnocení, panickým strachem o svůj život a mají sklony k sebevraždě.

3.2 Důsledky pro agresora

Agresor si následky šikanování do svého života samozřejmě také nese. Sama nedokážu říci, zdali následky pro agresora jsou srovnatelné s následky pro oběti, ve srovnání mohou působit jako mírné. Domnívám se však, že i agresor je svými činy ovlivněn po celý život např. problémy se zákonem.

Následky u dětských agresorů jsou znatelné, často se projeví zhoršením prospěchu ve škole, jsou obklopeni problematickým kolektivem nebo jsou členy v pochybných partách. Takové kolektivy mívají v dospělosti konflikty s kriminalitou, u děvčat byla vyzpozorována hrubost a krutost ke svým vlastním dětem.

I v tomto případě záleží na formě a intenzitě šikany. Jak jsem se zmínila v úvodu mé bakalářské práce, i já sama mám zkušenosti se šikanou. Jako šolačka 2. stupně základní školy jsem čelila posměchům, ponižování a nadávkám kvůli své nadváze. Spolužáci, kteří patřili mezi hlavní agresory a viníky školního kolektivu, jsou dnes starostlivými rodiči, spořádanými občany a naše vzájemná komunikace probíhá přátelsky.

4 PREVENCE ŠIKANY

V oblasti šikanování lze prevenci rozlišit do tří skupin, a to na prevenci primární, sekundární a terciární. Primární prevence je používána především ve školách. Zařízení výchovné péče pracují hlavně se sekundární prevencí, která je realizována ve školských zařízeních pro výkon ústavní výchovy a ochranné výchovy, někdy může dojít až na úroveň prevence terciární. V dětských domovech se střetávají všechny tři úrovně prevence.

Hlavním cílem prevence šikany je zamezení jejího vzniku. Mezi preventivní opatření řešení šikany jsou zahrnuty také další výchovné práce s agresory a oběťmi.

Velká váha je kladena na komunikaci, jedná se o velmi důležitý prvek při prevenci šikany, zejména o komunikaci mezi dětmi, rodiči, pedagogy a v neposlední řadě se specializovanými odborníky.

4.1 Prevence primární, sekundární a terciární

Primární prevence se používá tam, kde k šikanování ještě nedošlo, cílem je snížení pravděpodobnosti možného vzniku a výskytu šikany.

Podporuje zdravý a harmonický vývoj dítěte, informovanost rodin i široké veřejnosti o šikaně a preventivních programech nebo aktivitách např. ve škole, v dětském domově, sportovních klubech.

Příkladem účinného prostředku je rozvíjení aktivit pro zdravé sebevědomí a schopnosti sebezprosažení dítěte (různé kroužky, dětské organizace apod.) dále školní parlament, třídní samospráva, školní setkání. Nejúčinnější ochranou proti šikaně je budování kamarádských a bezpečných vztahů mezi školní komunitou.

Sekundární prevence je uplatňována v situacích, kde již k šikanování došlo a je zapotřebí použití nápravných opatření, která zabrání opakování šikany.

Důležitá je včasná diagnostika šikany a jejího okamžitého vyšetření, pedagogické opatření a výchovná činnost s agresorem (postihy, tlumení jeho agresivních sklonů, pozorování a kontrola agresora, zaměstnávání agresora vhodnou činností, pochválení a uznání za ovládnutí impulzivitu v provokující situaci).

Terciární prevence se zaměřuje na protagonisty šikany, jak na oběť, tak na agresora, ale odděleně. Oběti je snahou pomoci při řešení situace, ochránit ji a poskytnout jí odbornou péči. Agresorovi se snaží zabránit opakování sociálně patologického chování. Pro takové

činnosti slouží speciální zařízení, kde účastníci šikany naleznou pomoc, radu a důvěryhodné prostředí. Jsou zde jasně a přesně stanovená pravidla, při jejichž nedodržování jsou udělovány sankce. Terciární prevence se více specializuje na práci s jednotlivcem, než na práci se skupinou. Jsem názoru, že by se odborníci měli věnovat zejména příčinám šikany.

4.2 Školní preventivní program

Ve školách se odehrává zejména primární prevence, ve formě školního minimálního preventivního programu (dle metodického doporučení MŠMT), který zahrnuje také program proti šikanování. Program vede školní metodik prevence, který spolupracuje s metodikem prevence pedagogicko-psychologické poradny. Školní metodik prevence zajišťuje koordinaci preventivního programu, při jehož tvorbě a realizaci se podílejí všichni pedagogové školy. Ředitel školy přebírá plnou zodpovědnost za realizaci programu a jeho hodnocení.

Při řešení nebo předcházení školní šikany je velmi důležitá spolupráce také s dalšími orgány, institucemi a zařízeními jako jsou např. speciálně pedagogická centra, střediska výchovné péče a v těch nejzávažnějších případech také s Policií ČR.

Každý školní řád by měl obsahovat jednoznačně stanovená pravidla a zásady chování na škole a také trest za jejich porušení.

4.2.1 Školní metodik prevence

Každá škola musí mít proškoleného alespoň jednoho pracovníka v oblasti prevence sociálně patologických jevů, většinou to bývá školní metodik prevence. V náplni práce školního metodika prevence je obsažena metodická, poradenská, koordinační a informační činnost, týkající se oblasti primární prevence rizikového chování (násilí, záškoláctví, vandalismus, sexuální zneužívání, prekriminální a kriminální chování, zneužívání sektami, rizikové projevy sebepoškozování atd.). Dále koordinuje a realizuje činnosti související s preventivním programem školy, vzdělávání učitelů v oblasti prevence rizikového chování a v neposlední řadě spolupráci s orgány samosprávy a státní správy, které mají v kompetenci problematiku prevence rizikového chování. Spolupracuje s rodiči a zákonnými zástupci dětí v případě výskytu nějaké formy rizikového chování.

Školská zařízení jako je **dětský domov** školního metodika prevence mít nemusí. V případě dětského domova v Tišnově je školním metodikem prevence pověřena vedoucí

vychovatelka, která vypracovává, koordinuje a hodnotí minimální preventivní program pro daný školní rok, ale za jeho plnění odpovídají všichni pedagogové. Ve svém vnitřním řádu má dětský domov uveden systém prevence rizikového chování, který je zajišťován pedagogickým úsekem a postup při agresivitě dítěte, ohrožující sebe nebo jiné osoby, zejména na zdraví nebo dokonce na životě. Součástí systému prevence jsou také krizové plány a program proti šikanování.

4.3 Podpora EU v oblasti prevence rizikového chování

V současné době existují **dotační programy vyhlášené MŠMT pro oblast prevence rizikového chování**.

MŠMT má v gesci také dotační program Evropské unie, a to Operačního programu Vzdělávání pro konkurenceschopnost. Z tohoto programu bylo možné v programovém období 2007–2013 čerpat finanční prostředky ze strukturálního fondu Evropské unie, konkrétně Evropského sociálního fondu, a realizovat tak projekty zaměřené na aktivity jednotlivých specifických cílů tohoto operačního programu. Další informace včetně seznamu realizovaných projektů jsou k dispozici na internetových stránkách programu www.op-vk.cz.

Příkladem projektu OP VK je **portál o školství v Jihomoravském kraji „JM ŠKOLY“**, který se aktivně zaměřuje na prevenci sociálně patologických jevů prostřednictvím vzdělávání učitelů, vychovatelů, žáků i rodičů. Do svých akcí zapojují také Policii ČR a celou veřejnost. Informace o šikaně přenáší do společnosti pomocí letáků, brožur, seminářů apod.¹⁴

Dalším významným projektem OP VK je **RAMPS – VIP III**, tedy Rozvoj a metodická podpora poradenských služeb – Vzdělávání, informace, poradenství III. V rámci tohoto projektu v současnosti základní škola spolupracuje s Národním ústavem pro vzdělávání a její Školní poradenské pracoviště se tak rozrostlo o pozici školního speciálního pedagoga. Záměrem projektu je zajištění širokého spektra služeb pedagogům, žákům i rodičům určenými pracovníky školy, kterým je zajištěno odborné vzdělávání a metodická

¹⁴ Portál o školství v Jihomoravském kraji „JM ŠKOLY“. *O portálu* [online]. 2007–2012 [cit. 2014-10-17]. Dostupné na: <http://www.jmskoly.cz/>

podpora. Dochází tak k propojení sítí školských a školních poradenských služeb v ČR, protože do projektu jsou zapojeny vybrané školy a školská poradenská zařízení.¹⁵

¹⁵ Národní ústav pro vzdělávání, RAMPS – VIP III. *O projektu* [online]. 2011–2014 [cit. 2014-10-17]. Dostupné na: <http://www.nuv.cz/ramps>

II. PRAKTICKÁ ČÁST

5 VÝZKUM BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Praktická část bakalářské práce je věnována výzkumnému šetření, týkající se problematiky šikany. Je zde určen cíl výzkumu, výzkumná metoda, průběh výzkumného šetření a jeho závěr s doporučením pro praxi, které obsahuje shrnutí a návrhy preventivních opatření proti šikaně.

5.1 Cíl výzkumu

Cílem výzkumu bylo analyzovat výskyt šikany v dětském domově a na základní škole.

Ve výzkumu byl porovnán a prověřován výskyt a osobní zkušenosti se šikanou mezi školními metodiky prevence, dětmi z normálních (funkčních) rodin a dětmi, které pochází z dětského domova.

5.1.1 Otázky výzkumu

- 1) Probíhá v dětském domově a na základní škole prevence zaměřená na řešení šikany?
- 2) Jsou děti ochotny mluvit a svěřit se někomu o šikaně?

5.2 Metoda a metodika výzkumu

Pro praktickou část bakalářské práce bylo zvoleno kvalitativní pojetí výzkumu s použitím metody strukturovaného rozhovoru s otevřenými otázkami (interview) dle J. Hendla.

„Strukturovaný rozhovor s otevřenými otázkami sestává z řady pečlivě formulovaných otázek, na něž mají jednotliví respondenti odpovědět.“¹⁶

Otázky byly předem připraveny, a pokud bylo třeba, tak během rozhovoru rozšířeny nebo doplněny. Výhodou této metody je možno spatřit v získání cenných zkušeností, velkého množství informací a možnost hlouběji nahlédnout do praktického prostředí této problematiky.

5.3 Průběh výzkumu

Rozhovory probíhaly se školními metodiky prevence základní školy a dětského domova, a s dětmi, žáky 1. a 2. stupně základní školy, 3 děti byly z dětského domova a 3 děti z normálních (funkčních) rodin. Všem respondentům bylo položeno 16 otázek, otázky

¹⁶ HENDL, J. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Vyd. 1. Praha: Portál, s.r.o., 2005. s. 173

školních metodiků prevence a dětí se lišily. Otázky byly otevřené a se všemi respondenty probíhaly rozhovory samostatně. Školní metodici prevence a děti byli předem seznámeni s účelem výzkumu a jeho průběhem. Všichni respondenti ústně souhlasili se zpracováním získaných informací a s použitím digitálního diktafonu pro zaznamenání rozhovorů, které byly posléze doslovně převedeny do textové podoby a následně upraveny. Úprava textů spočívala ve slovosledu, vynecháním slovních parazitů, změně částí, které by mohly konkrétní dítě nebo osobu jimi zmíněnou identifikovat. Některé prvky hovorového jazyka jsou ponechány, zejména pro citace osobitějšího stylu. Výběr dětí pro rozhovor po dohodě zajistili školní metodici prevence. Pro realizaci rozhovorů byly předem stanoveny termíny a probíhaly jak v prostorách základní školy, tak v prostorách dětského domova. Respondenti byli velmi ochotní, snaživě odpovídali a otázky doplnili svými zkušenostmi dobrovolně. Děti se na rozhovory těšily, byly nedočkavé a většina rozhovorů s nimi trvala 30 minut, se školními metodiky prevence byl rozhovor o 15 minut delší. Rozhovory proběhly ve velmi přátelském a příjemném prostředí. Možnost přímého kontaktu a osobního setkání je považováno za velkou výhodu této metody výzkumu. Děti byly za jejich vynaložený čas odměněny cukrovinkou.

5.4 Výzkumný vzorek

V rámci kvalitativního výzkumu byly rozhovory provedeny s dětmi a školními metodiky prevence ze základní školy a z dětského domova v Tišnově. Celkem výzkumný vzorek tvořilo 8 respondentů, z toho 6 dětí (3 chlapci a 3 dívky) a 2 školní metodici prevence. Všechny děti, tedy i děti z dětského domova, dochází do Základní školy Tišnov a byla jim zaručena plná anonymita a změna jejich jména.

5.4.1 Základní škola Tišnov

Základní školu Tišnov navštěvuje k 1. 9. 2014 789 žáků, kteří jsou přímo z města Tišnova nebo jeho okolí. Děti dojíždí do školy až z 53 obcí, kapacita školy je 800 žáků. Škola připravuje pro žáky mnoho možností a využití volného času i mimo školních povinných předmětů jako je např. náboženství, zájmové kroužky vedené jak pedagogy školy, tak i externími pracovníky. Škola disponuje areálem, který využívá pro výuku tělesné výchovy, ale je také k dispozici pro odpolední aktivity dětí mimo školní docházku.

Zřizovatel: Město Tišnov, Náměstí Míru 111, 666 19 Tišnov

Internetové stránky: www.tisnov-zs28.cz

5.4.2 Dětský domov v Tišnově

Dětský domov v Tišnově s kapacitou 32 dětí se nachází v klidné lokalitě a v blízkosti škol, do kterých děti dochází. Aktuálně se v dětském domově vzdělává 27 dětí, ve věku od 7 až 21 let. Dětský domov je rozdělen na tři úseky: úsek pedagogický, provozní a školního stravování. Speciální vzdělávací potřeby byly stanoveny u většiny dětí, velkou část tvoří poruchy učení, z toho byla u několika dětí diagnostikována psychiatrická diagnóza a lehká mentální retardace. Všechny děti v dětském domově jsou sociálně znevýhodněny. V dětském domově jsou čtyři rodinné skupiny, název každé skupiny je odlišen barvou: oranžová, žlutá, zelená a modrá. V každé této skupině žije maximálně 8 dětí a dohlíží na ně 2 vychovatelky. Vychovatelky jim pomáhají s každodenními činnostmi (uklizení, žehlení, vaření, pečení) a společně všichni fungují jako každá vícečlenná rodina.

Zřizovatel: Jihomoravský kraj, Žerotínovo nám. 3/5, 601 82, Brno

Internetové stránky: <https://sites.google.com/site/ddtisnov/>

5.5 Výzkumné otázky rozhovorů

Otázky pro děti:

1. Víš, co znamená pojem šikana?
2. Setkal(a) jsi se už někdy se šikanou?
3. Pokud ano, o jakou formu šikany se jednalo?
4. Komu jsi o tom řekla(a)?
5. Ublížoval někdo přímo tobě, byl(a) jsi obětí šikany?
6. Máš někoho, kdo by ti mohl pomoci, v kom máš důvěru?
7. Máš ve třídě kamaráda, kamarádku?
8. Je ve třídě někdo, z koho máš strach?
9. Proč si myslíš, že k šikaně mezi dětmi dochází?
10. Myslíš si, že děti z dětského domova jsou vystaveni více šikaně?
11. Pokud ano, v jaké roli účastníka šikany?
12. Řešila se někdy u vás ve třídě šikana?
13. Nebo víš o někom z vaší třídy kdo je šikanován, a jak?
14. Znáš školního metodika prevence a jeho náplň práce?
15. Svěřil(a) by ses mu?
16. Říkal jsi o výskytu šikany rodičům?

Otázky pro školní metodiky prevence:

1. Jak probíhá prevence proti šikanování na ZŠ/v DD?
2. Jaké nejvhodnější preventivní programy používáte pro skupinovou prevenci (podpora pozitivních vzájemných vztahů mezi žáky tzv. vytvoření zdravého klimatu ve třídě)?
3. Kolik případů šikanování ročně řešíte?
4. V jakém stádiu se k vám šikana nejčastěji dostává, případně jaké stádium odhalíte Vy sám/sama?
5. Jak šikanu řešíte?
6. Jaký důsledek pro agresora měl uzavřený případ šikanování ve vaší praxi?
7. Je ze strany třídních učitelů ochota řešit případy šikany?
8. Jaké jsou výsledky šetření šikany v případě výskytu protagonistů šikany v jedné třídě/v jednom kolektivu?
9. Obracují se rodiče na školu/školské zařízení s oznámením šikany?
10. Jaký postoj spolupráce s rodiči zaujímá škola/školské zařízení?
11. Jaká je reakce rodičů na sankce pro agresora?
12. Vzpomenete si na případ šikany, kdy obětí bylo dítě z dětského domova?
13. Probíhá u vás pravidelné vzdělávání v oblasti prevence sociálně patologických jevů, zejména pak šikany?
14. Pokud ano, jak je hodnotíte, je dostatečné?
15. Myslíte si, že máte dostatečný nástroj a kompetence pro potlačení šikany na základní škole/v dětském domově?
16. Spolupracujete s jinými školami nebo školskými zařízeními v oblasti prevence proti šikaně?

6 ANALÝZA A INTERPRETACE VÝSLEDKŮ

V této části bakalářské práce jsou vyhodnoceny výsledky výzkumného šetření, jsou zde uvedeny souhrny odpovědí z rozhovorů, ověřeny stanovené cíle a doporučení pro praxi.

6.1 Souhrn odpovědí na výzkumné otázky rozhovorů a jejich analýza

6.1.1 Rozhovory s dětmi a shrnutí

Děti z dětského domova

Radek (3. třída ZŠ, 10 let)

Ivana (6. třída ZŠ, 12 let)

Aneta (9 třída ZŠ, 15 let)

OTÁZKA č. 1: Víš, co je to šikana?

Radek: „Šikana je, když tě někdo žduchá, mlátí a tak. Prostě ti někdo ubližuje.“

Ivana: „Je to, když někdo někoho mlátí a dělá mu naschvály.“

Aneta: „Ano, vím.“

OTÁZKA č. 2: Setkal(a) jsi se už někdy se šikanou?

Radek: „Ano, já jsem šikanoval, ale ne moc. Všichni mě už štváli. Hádali jsme se s kámošema a pak jsem se s jedním postrkoval. To bylo už v 1. třídě, teď už jsem třeták. Teď už to neřeším a jsme normálně kamarádi.“

Ivana: „Ne, já jsem se osobně s tím nikdy nesečkala, ale určitě bych se nějak bránila, kdyby to přišlo. Jinak vím, že se děti mezi sebou hádají a dělají si třeba naschvály. To se děje i u nás.“

Aneta: „Ano, setkala. Částečně přímo já.“

OTÁZKA č. 3: Pokud ano, o jakou formu šikany se jednalo?

Radek: „Jen takové pošťuchování, nebyla to úplná rvačka.“

Ivana: „Netýkalo se to přímo mě, jen jsem slyšela, že se kluci hádali a trochu i poprali.“

Aneta: „Ostatní spolužáci mě bili, i kámošku.“

OTÁZKA č. 4: Komu jsi o tom řekla(a)?

Radek: „Dostal jsem poznámku, tak to věděly tety.“

Ivana: „Nikommu, já jsem u toho nebyla.“

Aneta: „Pak jsem to řešila, řekla jsem to mamce. Bylo to ve 3. třídě.“

OTÁZKA č. 5: Ublížel někdo přímo tobě, byl(a) jsi obětí šikany?

Radek: „Ve škole ne, ale v mateřské škole to bylo strašný. Posmívali se mi tam a provokovali, byl jsem rád, že jsem odešel. Paní učitelka mi říkala, ať si jich nevšímám, ale oni to stejně pořád dělali. Naštěstí jsem brzo odešel.“

Ivana: „Ne, viz odpověď v předchozí otázce.“

Aneta: „Ano.“

OTÁZKA č. 6: Máš někoho, kdo by ti mohl pomoci, v kom máš důvěru?

Radek: „Sourozence a moji kmenovou vychovatelku - tetu, se kterou si chodím kupovat oblečení. Mám ji moc rád. Někteří si kupují za kapesné brambůrky a takové blbosti, ale já ne, chci nové džíny, akorát neodhadnu velikosti, tak mi teta pomůže.“

Ivana: „Mám kamarádku z DD, mám ji moc ráda. Můžu se s ní poradit, půjčujeme si oblečení a tak.“

Aneta: „Ano kamarádky, i vychovatelky.“

OTÁZKA č. 7: Máš ve třídě kamaráda, kamarádku?

Radek: „Ano mám.“

Ivana: „Ano, mám. Více se bavím s holkama než s klukama.“

Aneta: „Mám spoustu. Jsme skvělý kolektiv.“

OTÁZKA č. 8: Je ve třídě někdo, z koho máš strach?

Radek: „Ne, nemám. Jsme bezva parta, akorát jeden spolužák hodně vyrušuje v hodině a je drzý na paní učitelku.“

Ivana: „Ne, není. Nemám z nikoho strach.“

Aneta: „Strach ne, ale respekt. Takový předseda třídy, ale je spravedlivý, neublíží.“

OTÁZKA č. 9: Proč si myslíš, že k šikaně mezi dětmi dochází?

Radek: „Začnou se provokovat, nadávat si. No a kdo je nervák jak já, tak se s tím druhým začne prát nebo si nadávat navzájem. Někteří ze sebe dělají drsňáky, ale pak se třeba bojí. Nemám rád, když se před školou nebo ve škole děti perou.“

Ivana: „Závidí si, nedohodnou se na něčem, hádky kvůli svačince apod.“

Aneta: „Více způsobů. Závidí si, nebo si jen chtějí rejpnout a nakonec z toho je větší šikana. Bavi se tím.“

OTÁZKA č. 10: Myslíš si, že děti z dětského domova jsou vystaveni více šikaně?

Radek: „Ne, já nemám vůbec problém, spíš mě litují. Akorát mi jednou řekl spolužák bezdřáku, ale teď už je to v pohodě.“

Ivana: „Já osobně si nemyslím, že ne. Když jsem se dostala do DD v Tišnově, tak jsem přestoupila právě na místní ZŠ a před spolužáky jsem ze začátku tajila, že jsem z DD, ale potom se to stejně prozradilo. Všichni mi říkali, že je jim to líto, byli moc hodní. Nikdo se mně nesmál.“

Aneta: „Nevím, já jsem to nikdy nezažila od té doby, co jsem byla umístěna do DD. Byla jsem odebrána mámě. Myslím si, že mě mají všichni rádi. Ale mám kámoše, který je z DD v jiném městě a toho parta vůbec nebrala. Vyčleňovali ho, protože byl v DD kvůli svým problémům, nikoli kvůli rodinným problémům. Ostatní mu říkali, že k nim nepatří, že je to jeho mínus. Já jsem nikdy problémy neměla, jsem spokojena. Akorát jsem měla problém, když jsem nastoupila do ZŠ v Tišnově s jedním učitelem. Teta to vyřešila.“

OTÁZKA č. 11: Pokud ano, v jaké roli účastníka šikany?

Radek: „Já si nenechám nic líbit, takže tak půl napůl. Když by se mně někdo smál, tak to tak nenechám.“

Ivana: „Myslím si právě, že jsme v kolektivu chráněny, děti z DD mají spíše od ostatních podporu.“

Aneta: „Nemyslím, jen ten jeden případ, ale za to si mohl kámoš sám.“

OTÁZKA č. 12: Řešila se někdy u vás ve třídě šikana?

Radek: „Ne, jen v první třídě, jak jsem šikanoval. Dostal jsem poznámku, jinak se nic jiného ve třídě nestalo.“

Ivana: „Ještě když jsem žila s rodiči v Brně, tak tam se šikanovali kluci mezi sebou z blbosti. Brali si baňohy, když tomu hlavnímu nedaly děti svačinu, tak jej začali ostatní kluci mlátit.“

Aneta: „Ne, šikana mezi mými blízkými spolužáky nebyla.“

OTÁZKA č. 13: Nebo víš o někom z vaší třídy kdo je šikanován, a jak?

Radek: „O nikom nevím, mám kámoše, který si také nenechá nic líbit. Většinou si s ním hraji na nějaké bojovníky, ale je to jen sranda a hra.“

Ivana: „Teď, kam chodím, tak ne.“

Aneta: „Ne, není nikdo.“

OTÁZKA č. 14: Znáš školního metodika prevence a jeho náplň práce?

Radek: „Ne, nevím, kdo to je. Asi školník, ten co nám ráno otevírá dveře.“

Ivana: „Ne.“

Aneta: „Neznám.“

OTÁZKA č. 15: Svěřil(a) by ses mu?

Radek: „Jedině, kdybych ho znal a třeba měl na něj číslo. Jinak bych to řekl tetám, nebo mojí asistentce, protože mám poruchu mozku, tak musím mít asistentku. Raději se teda obrátím na někoho dospělého tady v DD.“

Ivana: „Asi ne, sdělila bych to spíše rodičům nebo vychovatelkám. Já jsem v DD kvůli tatkově. Na víkendy jezdíme domů. Nejsem tu dlouho, ale jsem tu šťastná. Předtím jsem byla v DD v Brně a tam se mi tak nelíbilo.“

Aneta: „Ne, spíše někomu blízkému, řešila bych to uvnitř DD, s nikým cizím.“

OTÁZKA č. 16: Říkal(a) jsi o výskytu šikany rodičům?

Radek: „Ne, já rodiče nemám, nikdy jsem je neviděl. Byl jsem odebrán jako miminko. Teď mám tety a ty mám rád, starají se o mě. Možná bych jim něco řekl, kdyby to bylo vážný, jako bitky, napadání a tak.“

Ivana: „Zatím ne, protože se to netýkalo přímo mě nebo bratra. Většinou ale vidím, že když je dítě šikanované, tak se to bojí říct. Bylo to tak na minulé škole, ale já sama jsem to nikdy nezažila, jinak bych to řekla.“

Aneta: „*Ano, když jsem bydlela ještě s mámou. Ted' už nebyl nikdy problém.*“

Děti z normálních (funkčních) rodin

Hana (3. třída ZŠ, 9 let)

Filip (5. třída ZŠ, 11 let)

Jan (8. třída ZŠ, 13 let)

OTÁZKA č. 1: Víš, co je to šikana?

Hana: „*Myslím, že ano. Je to když si děti dělají naschvály, třeba počmárají oblečení nebo se perou.*“

Filip: „*Vím, je to když se ti někdo posmívá nebo tě bije.*“

Jan: „*Ano.*“

OTÁZKA č. 2: Setkal(a) jsi se už někdy se šikanou?

Hana: „*Ano, nelíbí se mi, jak se někteří spolužáci chovají.*“

Filip: „*Ano.*“

Jan: „*Ano, ale tipuju, že skoro každý.*“

OTÁZKA č. 3: Pokud ano, o jakou formu šikany se jednalo?

Hana: „*Někteří se ostatním smějí, házejí po někom špinavou a mokrou houbu na tabuli nebo schválně do něj narazí, aby mu třeba v jídelně spadl talíř z tácku nebo mu vylili čaj. Někteří kluci, kteří si zapomenou svačiny, tak chtějí po druhých tu jejich. Vyberou si tu nejlepší, hlavně čokolády. Občas napodobují postavy z her nebo filmů.*“

Filip: „*Bitky mezi kluky, ale už ve 4. třídě, vždycky jsme ty druhé porazili.*“

Jan: „*Když jsem byl ještě malý a nešel se mnou brácha, tak na sídlišti byli kluci, co si mě pořád dobírali, házeli klacky a smáli se mi, že nosím brýle. Párkrát za mnou utíkali, a křičeli brejloune, ale brácha se mnou pak vždy chodil a už si netroufli, brácha je totiž velký a silný. Jednomu klukovi trošku naložil a řekl, že jestli se ke mně přiblíží, tak uvidí a pak dali všichni pokoj.*“

OTÁZKA č. 4: Komu jsi o tom řekla(a)?

Hana: „Nikomu. Nechci, aby si mysleli, že žaluju, mám strach, že by se mi posmívali nebo mstili se.“

Filip: „Doma jsme se o tom bavili, protože jsme dostali všichni poznámku. Rodiče mi říkali, že se to nedělá. Zakázali mi počítač a měl jsem domácí vězení.“

Jan: „Bráchovi, ten si je podal, domluvil jim. Dokonce jsem u toho i byl. V tu chvíli si ke mně nic nedovolili.“

OTÁZKA č. 5: Ublížoval někdo přímo tobě, byl(a) jsi obětí šikany?

Hana: „Snažím se, aby si mě nevšímalí. Nekamarádím se s nimi.“

Filip: „Ne, ale kamarád z vedlejšího vchodu ano. Dokonce mu vzali i mobil a vyvolali mu kredit. Ti kluci to pak museli zaplatit.“

Jan: „Od té doby, když jim brácha domluvil, tak už ne. Někdy nás jen kluci z vyšších tříd ze srandy zavírali na záchodě, až do zvonění. Paní učitelce jsme nic neříkali, bylo to jen párkrát. Připadalo nám to jako takový fórek.“

OTÁZKA č. 6: Máš někoho, kdo by ti mohl pomoci, v kom máš důvěru?

Hana: „Mám, nejlepší kamarádku.“

Filip: „Mám rád třídní paní učitelku a taky mám hodně kamarádů.“

Jan: „Tak v bráchovi, který chodí do 9. třídy. Kvůli nemoci opakuje, ležel totiž dlouho v nemocnici.“

OTÁZKA č. 7: Máš ve třídě kamaráda, kamarádku?

Hana: „Mám kamarádky ve třídě, i ve vedlejší třídě.“

Filip: „Ano, i víc.“

Jan: „Tak určitě.“

OTÁZKA č. 8: Je ve třídě někdo, z koho máš strach?

Hana: „Ne, ale některé spolužáky nemám ráda. Ale jedna holka ze třídy s nimi taky kamarádí.“

Filip: „Ne, ale s některýma klukama nekamarádím.“

Jan: „Ne, není. Vše je v pohodě.“

OTÁZKA č. 9: Proč si myslíš, že k šikaně mezi dětmi dochází?

Hana: „Nevím, třeba, že si hrají na postavičky nebo hrdiny z her a filmů.“

Filip: „Asi si závidí nebo schválně provokují. Nudí se. Nechodí do žádného kroužku. To já chodím i do taneční.“

Jan: „Asi když je někdo silnější, tak si dovoluje na ostatní, je to pro něj taková hra a sranda.“

OTÁZKA č. 10: Myslíš si, že děti z dětského domova jsou vystaveni více šikaně?

Hana: „Snad ne, možná se jim někdy děti posmívají, že nemají rodiče, ale nikdy jsem to neviděla. Spíš s nimi všichni kamarádí, je mi jich líto.“

Filip: „Myslím si, že ne. Mám kamaráda z děčáku a nikdo mu nenadává.“

Jan: „Vůbec nevím, nesetkal jsem se s tím. Tak asi ne, je to hrozný, když nemají rodiče.“

OTÁZKA č. 11: Pokud ano, v jaké roli účastníka šikany?

Hana: „Nevím.“

Filip: „No možná, by se jim mohli ostatní smát, že jsou z děčáku.“

Jan: „Je to těžké, někdy mohou být obětmi, ale někdy taky třeba závidět a jsou nešťastní a kopou kolem sebe. Třeba mně můžou závidět, že mám rodiče, kteří mi koupí, co potřebuji, že chodím do fotbalu apod.“

OTÁZKA č. 12: Řešila se někdy u vás ve třídě šikana?

Hana: „Třídní paní učitelka napsala poznámky klukům, že ničili jiným věci nebo házeli houbou. Protože zašpinili i zdi, byly tam otisky od mokré houby. Jednou se musel spolužák omluvit před celou třídou.“

Filip: „Ano, jak jsme dostali poznámku od paní učitelky za rvačku, pak kluci vzali spolužačce svačinu nebo jednou taky vzal spolužák o přestávce paní učitelce třídní knihu. Pak dostal poznámku, ale byl z jiné třídy.“

Jan: „Když třeba po sobě házíme houbou, nebo tenisákem, a trefíme holky, tak si stěžují paní učitelce a dostaneme poznámku, nebo musíme uklízet a třídní učitelka volala i jednou mamce.“

OTÁZKA č. 13: Nebo víš o někom z vaší třídy kdo je šikanován, a jak?

Hana: „*Ne, spíš se kluci mezi sebou dohadují, kdo má lepší hry nebo tak. Pak možná závidí někomu lepší mobil.*“

Filip: „*Ne, nevím. Nikdo ve třídě takový není.*“

Jan: „*Já nevím, jestli to byla šikana nebo spíš hra, ale pamatuji si, když jsem byl na lyžáku, tak jsme kluky z mladších ročníků házeli do sněhu a bavilo to všechny kluky, prostě mladší kluci se rádi kamarádí se staršíma a je fakt, že jsem se s nimi bavil i mimo ten lyžák, ne vždy je šikana jako šikana a já jsem to tehdy ani jako šikanu ze své strany nebral, prostě to byla sranda.*“

OTÁZKA č. 14: Znáš školního metodika prevence a jeho náplň práce?

Hana: „*Ne.*“

Filip: „*Ne.*“

Jan: „*Ne, ale myslím, že nám o něm na škole říkali, je to jeden z učitelů, který na nás dohlíží.*“

OTÁZKA č. 15: Svěřil(a) by ses mu?

Hana: „*Ne, ale spíš paní učitelce.*“

Filip: „*Kdybych ho znal, tak ano.*“

Jan: „*Spíš ne, připadal bych si jako práškač. Jedině, kdyby šlo do tuhého. Normálně si to říkáme spíše mezi klukama ve třídě, kámošema z fotbalu nebo hodně říkám bráchovi.*“

OTÁZKA č. 16: Říkal(a) jsi o výskytu šikany rodičům?

Hana: „*Ano, o té poznámce spolužáka. Mamka mi říkala, že kdyby se mi někdo smál, tak jí mám říct nebo paní učitelce, nedělá se to.*“

Filip: „*Bavili jsme se doma o té poznámce, co jsme s klukama dostali kvůli rvačce. Ale kdybych to neměl v žákovské, tak to našim neřeknu.*“

Jan: „*Ne, spíš kámošům nebo bráchovi.*“

SHRNUTÍ:

Všechny **dotazované děti** uvedly, že vědí, co šikana znamená a během rozhovoru jim byl tento pojem ještě upřesněn, doplněn příklady. Jednotně se děti shodly na názoru, že se již s nějakou formou šikany setkaly, byly přímo jejími protagonisty nebo svědky. Z rozhovorů s dětmi vyplynulo, že agresorem šikany nebyla ani jedna dívka, dvě dívky a jeden chlapec byli obětmi, dva chlapci agresory a jedna dívka neměla se šikanováním žádnou osobní zkušenost. Mezi nejčastější projevy šikany uvedly děti: pošťuchování, nadávky, urážky, posmívání, ubližování a bití. Důvod nejčastějšího výskytu šikany mezi dětmi je obsažen v otázce č. 9, převažují odpovědi typu závist mezi dětmi nebo jen hra a zábava silnějších jedinců. Děti mají největší důvěru ve svých kamarádech a sourozencích, děti z dětského domova uvedly také důvěru k vychovatelkám. Na otázku, zda jsou vystaveny děti z dětského domova více šikaně, se děti vyjádřily, že nikoli, spíše tyto děti vzbuzují lítost. Pět z dotazovaných dětí již ve třídě šikanu někdy řešilo. Jednotně se děti shodly na odpovědi u otázky č. 14 „Znáš školního metodika prevence?“, žádné dotazované dítě nezná školního metodika prevence a jeho náplň práce. Před položením další otázky byla dětem funkce školního metodika prevence popsána a představena jeho náplň činností. K následující otázce děti uvedly, že pokud by byly šikanovány, tak by se svěřily blízké osobě. Pokud by se se školním metodikem prevence 2 dotazované děti lépe znaly, obrátily by se na něj také. V poslední otázce zaznívaly mezi dětmi rozdílné odpovědi, ale jednotně se shodli chlapci a dívky. Chlapci by o výskytu šikany rodičům neřekli, pokud by to neřešil třídní učitel formou poznámky apod. Chlapec z dětského domova uvedl, že by se svěřil vychovatelkám, protože rodiče nemá, ale jen v případě, kdyby se jednalo o fyzické napadání. Dívky se o výskytu šikany rodičům již zmínily, v případě, že by se šikana týkala přímo jejich osoby, určitě by se na rodiče obrátily.

6.1.2 Rozhovory se školními metodiky prevence a shrnutí

ŠMP DD, praxe více jak 10 let v DD

ŠMP ZŠ, praxe 6 let na ZŠ

OTÁZKA č. 1: Jak probíhá prevence proti šikanování na ZŠ/v DD?

ŠMP DD: „*Máme Krizový plán DD k šikaně, kde jsou stanoveny postupy při řešení rizikových jevů a to, co je potřeba při těchto obtížných momentech. Zároveň máme*

stanovený postup při výskytu šikany v DD, šikanu řešíme dle těchto postupů. Stejně tak máme pro každý školní rok vypracovaný Minimální preventivní program, který obsahuje základní cíle a principy prevence rizikového chování v DD a také plán preventivních aktivit pro děti.“

ŠMP ZŠ: *„Jednou z metod pro předcházení šikanování je zdravý třídní kolektiv. V našem případě se na toto dbá – např. skupinovou prací ve třídě pro zlepšování vztahu celého třídního kolektivu. Další jsou třídnické hodiny, ne všichni je realizují. Během těchto třídnických hodin se mluví o nešvarech v dané třídě, o vztazích atd. Lze objednat preventivní program k šikaně od společností, které jej zajišťují (např. Poradenské centrum, Podané ruce). Lekce v tomto programu jsou informativní, informují děti o pojmu šikany, jak se projevuje, jak ji poznáme, jak na ni reagovat, komu se svěřit apod.“*

OTÁZKA č. 2: Jaké nejvhodnější preventivní programy používáte pro skupinovou prevenci (podpora pozitivních vzájemných vztahů mezi žáky tzv. vytvoření zdravého klimatu ve třídě/v kolektivu)?

ŠMP DD: *„Snažíme se reagovat na všechny problémové situace, které u nás vznikají. Okamžitě je řešíme, probíhají individuální rozhovory, rozebrání situace, co se děje, proč to vzniklo a jak, nápravná opatření. Tyto situace si v DD hlídáme. Všechny vychovatelky se účastní porad, kde jsou seznámeny s vyskytlou situací. Jsem přesvědčena, že v našem DD máme tyto situace dobře podchycené.“*

ŠMP ZŠ: *„Naše ZŠ realizuje adaptační pobyty, a to zejména na 2. stupni, když se vytváří nové třídy (jedna je matematická a ze zbylých se utvářejí ostatní třídy), protože k nám přicházejí noví žáci z okolních obcí. Hlavním úkolem adaptačního pobytu je seznámení celého kolektivu, pracují na společných problémech v rámci her a důležité pro učitelé je, že již během tohoto pobytu objeví vztahy dané skupiny, jejich vůdce popř. více vůdců, vyčleněného člena apod. Třídním učitelům tyto adaptační pobyty doporučuji jako školní metodik prevence, ale nelze je k tomuto nutit, není to povinné. Realizace tedy záleží na jednotlivých třídních učitelích. Na adaptační pobyty nikdo nepřispívá, děti si hradí pobyty samy, jedná se o jednodenní i vícedenní adaptační pobyt, cena vícedenního je vyšší. Na prevenci mají vliv již zmíněné třídnické hodiny, dále informativní preventivní program a zejména pěstování zdravého přátelského vztahu ve třídě. Ze své praxe se domnívám, že ženy v roli třídního učitele mají větší tendenci o svůj třídní kolektiv pečovat, mají starost*

o vytvářející se klima uvnitř kolektivu. Muži menší konflikty přehlíží, nedávají tomu až takovou váhu, hůře to rozpoznávají.“

OTÁZKA č. 3: Kolik případů šikanování ročně řešíte?

ŠMP DD: *„Přesnou statistiku si nevedu, dle mého názoru je začátek šikanování, jako je např. pošťuchávání, u dětí běžné, řešíme to často, reagujeme okamžitě. Odhaduji, že na každé rodince (máme 4 rodinky v DD) je to 8 až 10 případů ročně.“*

ŠMP ZŠ: *„V roce 2013/2014 to byly 3 případy šikany. Tento počet bývá průměr. Ale posměchy se vyskytují v každém kolektivu. My řešíme případy, kterých si už někdo všimne, ohlásí to a chce to řešit, i ze strany rodičů.“*

OTÁZKA č. 4: V jakém stádiu se k vám šikana nejčastěji dostává, případně jaké stádium odhalíte Vy sám/sama?

ŠMP DD: *„Snažíme se šikanování řešit v začátcích, jakmile přeroste obyčejné kamarádké pošťuchování, okamžitě zasahujeme. Jak jsem již uváděla, individuální rozhovory, pokud se jedná o závažnější problém tak postupujeme výchovným opatřením. Na výchovné opatření máme právo ze zákona č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů. Děti vědí, jaké postupy jsou již zavedeny, vyzorují to a po té si už dávají pozor. Když se děje něco za „zavřenými dveřmi“, tak v každé rodince je dítě tzv. „informátor“, který nás o situaci většinou do týdne informuje. Nic se u nás neutají a zpětně situaci řešíme. Odhalím většinou pošťuchování, když se kluci poperou – jedná se o začátek šikanování, nepřehlídíme to, proto u nás není šance, že by šikana přešla do vyššího stádia, reagujeme dle krizového plánu, postupy jsou ověřené v praxi a fungují.“*

ŠMP ZŠ: *„Nejčastěji ve stádiu ostrakizace, kdy se jedinec agresor nebo skupina agresorů vymezuje vůči jednomu nebo i více žákům, vystavuje je psychickému nátlaku, posměchům, naschválům (strkání mandarinek do bot, přivlastnění jeho psacích potřeb apod.) – s tímto se setkávám nejčastěji. Např. v loňském roce jsme řešili šikanu na 2. stupni jen mezi dívkami, šikanování se objevuje jak v dívčím tak chlapeckém kolektivu.“*

OTÁZKA č. 5: Jak šikanu řešíte?

ŠMP DD: *„Viz odpověď v otázce č. 2.“*

ŠMP ZŠ: *„Informace se k učitelům nějakým způsobem dostane, proběhne rozbor s rodiči nebo přímo s obětí, po té se musíme informace potvrdit – rozhovory s nezávislými svědky*

ve třídě, někdo kdo není blízký agresorovi ani oběti. Většinou z toho vyplyne jeden agresor nebo skupina, v tomto případě postupujeme rozhovory od těch nejméně vinných až po hlavního agresora. Vše musí být zapisováno. Následuje schůzka pedagogů nebo jednání výchovné komise, rozhovor s rodiči. V této fázi je většinou stanoven kázeňský postih nebo sankce pro agresora, důtka nebo snížený stupeň z chování. A pokud je zapotřebí, tak proběhne nějaká činnost k nápravě vztahu – v našem případě se zeptáme oběti, jaký by viděla adekvátní trest pro agresora. Návrh oběti vyhodnotíme, musí být adekvátní. Nejčastější požadavek oběti je omluva. Pokud je potřeba řešit aktivně uzdravení vztahů ve třídě, probíhá následná péče a práce s celou třídou, aby to nebylo tabu.“

OTÁZKA č. 6: Jaký důsledek pro agresora měl uzavřený případ šikanování ve vaší praxi?

ŠMP DD: *„Na ZŠ nám šikanovali hochu z DD, půl roku jsme na to upozorňovali a urgovali to u třídního učitele. Toto šikanování došlo do takového stádia, že nám hochu agresori zbili, měl odřeniny a podlitiny. Po jeho napadení zaslala paní ředitelka DD dopis na ředitele ZŠ, agresorů v tomto případě bylo více (3-4 kluci) a všem byl udělen snížený stupeň z chování. Případ se řešil také s psychologem, řešilo se to i s celou třídou, zaměřené na vnitřní klima třídy. Všichni byli poučeni o dobrém chování a chlapec z DD už se pak s dalším napadáním nepotýkal. Nakonec škola v tomto případě šikanu řešila, ale ze začátku nebyl zájem. Škola vyřešila případ rychle, ze schůzek byly vyhotoveny zápisy a agresori byli potrestáni.“*

ŠMP ZŠ: *„Většinou se jedná o kázeňské postihy, podle závažnosti. Pokud agresor nemá ještě žádný kázeňský postih, začínáme napomenutím třídního učitele. Dále následuje důtka třídního učitele, důtka ředitele školy a dvojka z chování. Dvojku z chování za šikanu ještě na naší ZŠ nikdo nedostal, protože šikanu zachytíme vždy v první fázi. Snažíme se dětem dát ještě šanci pro nápravu, pokud je to možné.“*

OTÁZKA č. 7: Je ze strany třídních učitelů ochota řešit případy šikany?

ŠMP DD: *„Mám pocit, že v předchozím případě třídní učitel šikanování podcenil, zřejmě to přehlížel a považoval to za klučíčí pošťuchování. Jakmile to došlo do fáze fyzického napadení, řešilo se to. U nás v DD i toto pošťuchování řešíme v začátcích právě proto, aby to nepřerostlo ve fyzické násilí.“*

ŠMP ZŠ: „Situace je dnes taková, že šikanu musí třídní učitel řešit. Pokud se šikana ve třídě vyskytne, většinu případů řeší se mnou, vždy se podařily všechny případy vyřešit. Důležitá je všímavost učitelů.“

OTÁZKA č. 8: Jaké jsou výsledky šetření šikany v případě, že její protagonisté byly v jedné třídě/v jednom kolektivu?

ŠMP DD: „My v DD máme s dětmi denní sezení tzv. kruhy, kde si o tom všichni společně povídáme, co se stalo a proč, rozebíráme to ze strany oběti i ze strany agresora, základem jsou počáteční stádia. Je dobré, že jsou přítomni všichni, takto všichni vidí co se děje, mohou se zapojit do konverzace, co se jim nelíbí apod. Děti jsou tímto způsobem poučovány jak předcházet takovým situacím např. když v nich narůstá vztek, tak aby neubližovali druhým a neohrožovali druhé na zdraví.“

ŠMP ZŠ: „U řešených případů šikany byli její protagonisté vždy z jedné třídy a takové případy byly úspěšně vyřešeny, kolektivy fungují.“

OTÁZKA č. 9: Obracejí se rodiče na školu/školské zařízení s oznámením šikany?

ŠMP DD: „Ne, nikdy se nám to nestalo. Rodiče děti mívají většinou jen na víkendy. Nebývá z jejich strany další aktivní zájem.“

ŠMP ZŠ: „Ano, rodiče šikanu nepřehlížejí. Děti i rodiče jsou poměrně dobře informováni o tom, jak šikana vypadá. Rodiče si všímají chování svých dětí, není jim to lhostejné.“

OTÁZKA č. 10: Jaký postoj spolupráce s rodiči zaujímá škola/školské zařízení?

ŠMP DD: „Byli bychom rádi, kdyby rodiče našich dětí s námi více spolupracovali. Rodičům byly naše děti odebrány z nějakého důvodu, tudíž v tomto případě zřejmě rodiče nijak nezměníme. Snažíme se je zapojovat do aktivit, jako jsou návštěvy u nás v DD, prohlídka prostor, ale zájem ze strany rodičů není.“

ŠMP ZŠ: „Pokud rodiče školu osloví a upozorní je na projevy šikany, je vyhotoven zápis, který je rodičům také předán. Dále jsou rodiče oběti informováni o vyřešení případu. Rodiče agresorů jsou do školy také zváni. Veškeré informace o šikaně jsou k dispozici na našich internetových stránkách a na různých portálech o šikaně.“

OTÁZKA č. 11: Jaká je reakce rodičů na sankce pro agresora?

ŠMP DD: „Pokud dítě obdrží výchovné opatření, informujeme o tom také jeho rodiče, co se stalo a proč bylo opatření uděleno. Vždy se rodiče snaží své děti obhájit a chránit. Jedná se o emoční chování. Rodiče nikdy šikanování neoznámili.“

ŠMP ZŠ: „Stává se, že rodiče agresora přijmou i nepřijmou trest. Jednoduší je pro mne v této situaci přijmutí trestu ze strany agresora. Většinou mají rodiče vůči naší ZŠ respekt, uvedeme argumenty, že agresor si trest zaslouží a je mu trest přidělen. Schůzky při řešení šikany s ředitelkou školy, třídním učitelem a školním metodikem prevence mají pro rodiče velkou váhu. Obecně může dnes škola využít při řešení šikany i kurátora, což jsou další prostředky a rodiče to respektují. V případě, že rodiče mají závažný protiargument, agresor žádný trest nedostane, samozřejmě to záleží na vyřešení a vyhodnocení dané situace školou. Ale může se to také stát.“

OTÁZKA č. 12: Vzpomenete si na případ šikany, kdy obětí bylo dítě z dětského domova?

ŠMP DD: „Většinou se jedná o posměchy, že jsou děti z DD nebo že jsou Romové. Viz případ v odpovědi na otázku č. 6. Dále bych uvedla případ romského hochy, kdy se mu děti posmívaly, že je Rom a je z dětského domova. Chlapec nám o tom pověděl a pro vyřešení této nepříjemnosti postačil telefonát vychovatelky s třídní učitelkou, která tuto situaci rozebrala s celou třídou, a od té doby už žádné takové problémy tento romský chlapec neměl.“

ŠMP ZŠ: „Ne, nevzpomenu, v naší ZŠ takový případ nebyl.“

OTÁZKA č. 13: Probíhá u vás pravidelné vzdělávání v oblasti prevence sociálně patologických jevů, zejména pak šikany?

ŠMP DD: „Ano, máme stanovené povinné a nepovinné vzdělávání pro vychovatelky, minimálně jednou za půl roku. Školení, kurzy si vychovatelky vybírají dle dětí, které mají na rodině (rizikové jevy, agresivní chování, ADHD syndrom). Myslím si, že jsme dostatečně proškolení. Já sama jsem ještě vystudovala dvouleté studium pro školní metodiky prevence a uvažuji ještě o dalším. V této oblasti se člověk musí neustále vzdělávat.“

ŠMP ZŠ: „Ostatní učitelé se vzdělávají spíše ve svém oboru. Školení v oblasti prevence se účastním já, ŠMP, naposledy jsem se zúčastnil školení na podzim t. r., které bylo zaměřené

na kyberšikanu a zneužívání ICT technologií. Paní ředitelka zajišťuje školení také přímo ve škole exténními školiteli, dle kapacity se učitelé na školení zapíší, ale zatím se neuskutečnilo ani nevyskytlo školení týkající se prevence šikany. Takových školení se účastním pouze já a mimo prostory ZŠ. “

OTÁZKA č. 14: Pokud ano, jak je hodnotíte, je dostatečné?

ŠMP DD: „Někdy je kvalita kurzu velmi dobrá a někdy zase nízká. Je to tak půl na půl. Kvalitních školení se snažíme pravidelně zúčastňovat. “

ŠMP ZŠ: „Myslím si, že dnešní nabídka je velmi široká a šikana je na ZŠ nejrozšířenějším typem rizikového chování, a ještě také kouření. Kouření může škola postihovat jen tehdy, pokud se děje na půdě školy. Pokud je to mimo školu a žák je cítit kouřem, můžeme v takových případech pouze informovat rodiče, že jejich dítě pravděpodobně kouří. Ale v dnešní době a v současné společnosti se kouření dost toleruje. Někteří rodiče to neřeší, mají z toho srandu, nedávají tomu váhu. V takových případech nemají naše opatření žádnou cenu. “

OTÁZKA č. 15: Myslíte si, že máte dostatečný nástroj a kompetence pro potlačení šikany na základní škole/v dětském domově?

ŠMP DD: „Já si osobně myslím, že bychom mohli mít více kompetencí, někdy je pouze upozornění nebo udělení výchovného opatření málo. Mezi výchovné opatření patří: omezení vycházek, zákaz TV a PC, snížení kapesného o 50 Kč. Pokud by se u nás objevila šikana ve vyšším stádiu, tak uvedená výchovná opatření nejsou dostačující, míra následků není srovnatelná. V případě, že by dítě dostalo agresivní amok, tak není zařízení, kde by toto dítě mohlo být okamžitě umístěno ze dne na den. Přemístění takového dítěte trvá až týden. V tomto vidím problém a nedostatek, stěžují si na to také výchovné ústavy a DD se školou, kde chovanci napadají vychovatele apod. “

ŠMP ZŠ: „Ano, mám. Nasetkal jsem se zatím naštěstí někdy s tím, že bych šikanu řešil, následně vyřešil a ona se opakovala, rozrostla do vyšších stádií. Na naší ZŠ se taková situace nikdy nestala. Myslím si tedy, že prostředky proti šikaně máme a jsou účinné. “

OTÁZKA č. 16: Spolupracujete s jinými školami nebo školskými zařízeními v oblasti prevence proti šikaně?

ŠMP DD: „Ano, pokud něco objevíme, tak se snažíme spolupracovat se školami, které naše děti navštěvují. Dále spolupracujeme s ostatními DD v okolí. Pořádají se akce pro

setkání DD z celé republiky. Zde probíhají výměny zkušeností. Víím, že jsou také DD, kde prevence zdaleka nefunguje, ale my v DD Tišnov se snažíme situace ihned řešit a spolupracovat.“

ŠMP ZŠ: *“Existuje okresní metodik prevence, který dvakrát ročně svolá schůzku se školními metodiky prevencí daného okresu. Dále se uskutečňují pravidelně každý rok konference, které jsou zaměřeny na sociálně patologické jevy, zejména šikanu. Býváme vyzýváni pro aktivní účast na této konferenci, abychom prezentovali případy šikany na naší škole apod. Pokud já osobně potřebuji s něčím poradit nebo pomoci tak se obracím na okresního metodika prevence. S ním spolupracuji při prevenci proti šikaně. Dále se prevencí zabývají různé organizace a nabízí programy primární prevence (Podané ruce, Poradenské centrum apod.).“*

SHRNUTÍ:

Úvod **rozhovorů se ŠMP** byl zaměřen na prevenci proti šikaně. Na ZŠ Tišnov i v dětském domově v Tišnově je zaveden preventivní program pro řešení rizikového chování, šikanu řeší již ve stádiu ostrakizace a dbají na skupinovou prevenci. Případy šikany v jednom kolektivu či třídě řeší společně a kolektivy fungují. ŠMP ZŠ uvedl, že u řešených případů na ZŠ Tišnov byli protagonisté vždy z jedné třídy. ZŠ i DD udržují a podporují zdravý kolektiv pro zachování pozitivních vzájemných vztahů mezi dětmi. Každý rok se v obou zařízeních šikana objevuje, snahou a cílem pedagogů i vychovatelů je zachytit a řešit šikanu v jejích začátcích. Sankce pro agresory v DD jsou obecně omezené. V případě výskytu sociálně patologického chování v DD je postupováno dle zákona výchovným opatřením. Vychovatelé mají v takových případech omezené možnosti a kompetence. Nemají tzv. „volnou ruku“ udělení sankce jako rodiče dětí normální (funkční) rodiny. ZŠ Tišnov řeší sankce pro agresory kázeňským postihem a ze strany třídních učitelů musí být vyskytnutá šikana vždy řešena. Případy vyskytnuté šikany na této škole byly vždy úspěšně vyřešeny, škola klade velký důraz na všímavost učitelů. ŠMP DD uvedl případ šikany, kdy obětí bylo dítě z DD, a ze strany třídního učitele byla celá situace podceněna. Škola začala šikanu řešit, až byla oběť fyzicky napadena, několik předchozích urgencí dětského domova nebral třídní učitel v potaz. Agresoři byli potrestáni sníženým stupněm chování a další spolupráce proběhla také s celou třídou. Nutno podotknout, že tento případ se nestal na ZŠ Tišnov, tato škola nikdy neřešila případ oběti dítěte z DD. Postoj spolupráce rodičů při řešení šikany je u DD a ZŠ rozdílná. S oznámením šikany se na DD doposud žádný rodič neobrátil, šikanu v DD řeší vychovatelé, stejně tak, pokud se šikana vyskytne na škole,

kteřou děti DD navštěvují. Postoj při řešení takových případů zaujímá DD. Při výskytu šikany se rodiče dětí na ZŠ Tišnov obracejí, rodiče jsou všímaví a chování svých dětí nepřehlíží. Stejný postoj je i ZŠ vůči rodičům. Veškerá oznámení o šikaně škola řeší, jedná s rodiči oběti i agresora a z jednání jsou vyhotoveny zápisy. ZŠ Tišnov má informace o šikaně, preventivních opatření školy a kontakty kompetentních osob uvedené na svých webových stránkách. Zda dítě agresor, obdrží za šikanu v DD výchovné opatření, informuje DD také rodiče dítěte, pokud je ovšem dítě s rodiči v kontaktu. Vždy bylo snahou rodičů dítě agresora chránit, při řešení problémových situací převažují emoce. ŠMP ZŠ konstatoval, že vůči ZŠ Tišnov mají rodiče většinou respekt a s udělením sankce pro agresora nijak neprotestují. Rodiče agresora mohou i nemusí trest přijmout, jednoduší je však vždy pro školu přijmutí trestu. V opačném případě následují další řešení a jednání. Závěr pohovoru s ŠMP byl zaměřen na vzdělávání v oblasti prevence sociálně patologických jevů a na kompetence ŠMP pro potlačení šikany na ZŠ a v DD. Vzdělávání v oblasti prevence proti rizikovému chování, zejména pak šikany, v DD i na ZŠ probíhá. Vedení dětského domova i základní školy dbá na vzdělávání svých zaměstnanců. K otázce ke kompetencím pro potlačení šikany se vyjádřili oba ŠMP rozdílně. ŠMP ZŠ považuje dosavadní kompetence za dostatečné, protože prostředky proti šikaně má ZŠ účinné, šikana se zde neopakuje a ani nerozrůstá do vyššího stádia. ŠMP DD se domnívá, že pro vychovatele je pouhé upozornění nebo udělení výchovného opatření málo. Pokud by se šikana rozrostla do vyšších stádií, tak dostupná výchovná opatření nejsou dostačující, sankce a míra následků nejsou srovnatelná. Výčet výchovných opatření v DD jsou uvedeny v odpovědi ŠMP DD na otázku č. 15. V poslední otázce byli školní metodici prevence dotázáni na spolupráci s jinými školami nebo školskými zařízeními v oblasti prevence proti šikaně. Dětský domov (školské zařízení) v Tišnově spolupracuje se školami, které jeho děti navštěvují, a udržuje kontakty s ostatními dětskými domovy v ČR, většinou každým rokem probíhají společná setkání za účasti všech zaměstnanců a dětí z dětských domovů. Základní škola se každým rokem v oblasti prevence proti šikaně aktivně účastní konference zaměřené na sociálně patologické jevy, kde svými příspěvky prezentuje případy šikany. ŠMP ZŠ případy šikany na ZŠ Tišnov konzultuje s okresním metodikem prevence, obrací se na něj při aktuální a individuální potřebě.

6.2 Závěr výzkumu a doporučení pro praxi

6.2.1 Shrnutí výzkumného šetření

Hlavním cílem výzkumu bylo analyzovat výskyt šikany na základní škole a v dětském domově v Tišnově. V ZŠ a DD se šikana objevuje, školní metodici prevence uvedli, že šikana se v jejich zařízení vyskytuje nejčastěji ve stádiu ostrakizace, formou nadávek, posměchů, pomluvy, záměrným pošťuchováním, ve škole si děti dělají vzájemně schválnosti jako je strkání mandarinek do bot, přivlastnění psacích potřeb spolužáka apod. Takové situace jsou ze strany ZŠ a DD okamžitě řešeny danými postupy a prostředky, aby bylo předcházeno výskytu vyššího stádia šikany. Dále je z výsledku výzkumu zřejmé, že děti z dětského domova nejsou více šikaně ve školním kolektivu vystaveni. Tyto děti vzbuzují spíše lítost a jsou kolektivem chráněny. Na ZŠ ani v DD se momentálně nevyskytuje nevyřešený případ šikanování a boj proti fenoménu „šikana“ je společný úkol jak učitelů ZŠ, tak rodičů dětí z normálních (funkčních) rodin i vychovatelů DD.

Odpovědi na otázky výzkumu

1) Probíhá v dětském domově a na základní škole prevence zaměřená na řešení šikany?

Z rozhovorů se školními metodiky prevence vyplynulo, že **prevence proti šikanování na základní škole a v dětském domově probíhá**, šikanu nepřehlíží a aktivně ji řeší. Vedení školy a dětského domova se na prevenci proti sociálně patologickým jevům zaměřuje.

Na **ZŠ Tišnov** řeší problémy se šikanou zejména za pomoci metody udržování zdravého třídního kolektivu. Žáci jsou zapojováni do skupinových prací nebo pro ně škola připravuje adaptační pobyty. Realizace adaptačních pobytů je dobrovolná a závisí na třídním učiteli. Stejně tak třídnické hodiny, ne všichni učitelé je realizují. Během třídnických hodin se mluví o problémech a vztazích celé třídy, nikoli jen o jednotlivci. Tyto opatření jsou doporučovány školním metodikem prevence, který řeší vyskytnuté a ohlášené případy šikany na této škole.

Škola má zpracovaný Školní minimální preventivní program, jehož obsahem je také krizový plán při diagnostice a řešení šikany. Aktualizace tohoto dokumentu probíhá začátkem každého školního roku. Jeho hlavním cílem je ovlivňování správného sociálního chování žáků. Pro žáky I. a II. stupně připravuje škola každým školním rokem plán akcí metodické prevence, za spolupráce jiných organizací jako jsou např. Policie ČR,

Poradenské centrum, Podané ruce, Městská knihovna Tišnov apod. a podporuje děti v mimoškolních aktivitách.

Dětský domov v Tišnově má zpracovaný Minimální preventivní program pro daný školní rok, jehož součástí je také plán preventivních aktivit pro děti a Krizový plán DD k šikaně. Pro řešení šikany mají vychovatelé DD jasně stanovené postupy, kterými šikanu řeší a jsou ověřené v praxi. Dětský domov jako školské zařízení nemá povinnost zřizovat pozici školního metodika prevence, avšak DD v Tišnově tuto pozici zřízenou má a zastává ji vedoucí vychovatelka. V rámci skupinové prevence jsou v DD řešeny všechny problémové vzniklé situace, probíhají individuální rozhovory s dětmi, informovanost vychovatelek v rámci porad a samotné děti si problémových situací také všímají a oznamují je. Šikanování je ze strany DD řešeno v samotných začátcích, při větším vyskytnutém problému nebo neuposlechnutí upozornění je dětem uděleno výchovné opatření.

2) Jsou děti ochotny mluvit a svěřit se někomu o šikaně?

Z odpovědí dětí na výzkumné otázky vyplynulo, že nejvíce důvěřují kamarádům, sourozencům a děti z dětského domova také vychovatelkám. Rodičům by se svěřily jen dotazované dívky, chlapci by s rodiči šikanu „dobrovolně“ neřešili, pouze v případě, že by se na rodiče obrátil třídní učitel nebo by se jednalo o vážnější situaci, čímž bylo myšleno vyšší stádium šikany – fyzické ubližování. S blízkými osobami jsou děti ochotné o šikaně mluvit, svěřily by se jí. Během výzkumného rozhovoru byly děti uvolněné a neměly žádný problém s komunikací. O osobních zkušenostech se šikanou se svěřily dobrovolně, děti své odpovědi samy rozšiřovaly, doplňovaly bez dalších dotazů. Všechny dotazované děti se již se šikanou setkaly, v roli aktéra šikany nebo svědka a funkce školního metodika prevence jim byla cizí. O jeho pozici nebo působení ve škole a v dětském domově děti nevěděly.

6.2.2 Doporučení pro praxi

V současné době je velmi důležité zajistit dětem informovanost o existenci šikany a dalšího rizikového chování na školách a školských zařízeních. Povědomí žáků o sociálně patologickém chování by mělo být neustále zvyšováno. Stejně tak by mělo být zajištěno školení pedagogických pracovníků, protože vzdělávání je v této oblasti zásadní. Za nejlepší „školu“ je obecně považována praxe a osobní zkušenosti, proto by školním metodikům prevence měly být zachovány určité kompetence a zároveň účinné nástroje v boji proti

šikaně. Pro tyto pracovníky je nutné vyčlenit finanční prostředky na jejich proškolení, pouhé studium odborné literatury je v oblasti prevence nedostatečné. Z výzkumného šetření vyplynulo, že žádné dotazované dítě nevědělo o působení školního metodika prevence. Taková skutečnost by měla být ošetřena a následně napravena. Děti by měly vědět, v kom mohou mít důvěru a na koho se kromě třídního učitele mohou ve škole obrátit. V dětském domově v Tišnově vykonává funkci školního metodika prevence vedoucí vychovatelka, které děti důvěřují. Ale o pozici školního metodika prevence neměly také povědomí. Další důležitou roli v řešení rizikového chování ve škole mají rodiče dětí. Rodiče je nutné informovat o projevech a následcích šikany a upozornit je, že škola hodlá každé oznámení a výskyt šikany řešit, že ohlášení šikany není nic špatného a pro školu toto téma není tabu. Některé školy pro prevenci vytváří různé informační letáky nebo pořádají akce mimo školní aktivity, kterých se mohou zúčastnit děti i rodiče. Zacílení a zapojení žáků do aktivního boje proti šikaně posiluje dobré vztahy mezi dětmi, protože i v „sebelepsím“ kolektivu se může kdykoliv šikana objevit. Šikana je nepředvídatelná, pro její minimalizaci je zapotřebí zvolit maximálně nejúčinnější prostředek, zavést sankce pro agresory a pedagogičtí pracovníci by měly neustále posilovat dobré vztahy dětí v kolektivu celé třídy. Pedagog musí být vnímavý, aby včas odhalil počáteční příznaky šikany mezi žáky. Případ šikany je nutné řešit s celým kolektivem a udržovat přátelské klima třídy, klást důraz na efektivitu řešení. Jedním z preventivních opatření ve škole nebo i ve školském zařízení může být zavedení schránky důvěry. Pokud má oběť strach šikanu oznámit a řešit s jinou osobou, chce zůstat v anonymitě, je schránka důvěry jeden z možných prostředků, kdy může být šikana odhalena a oběti pomoci. Schránka důvěry musí být umístěna na takovém místě, kde je dětem zaručena anonymita. Příkladem další možné prevence proti šikaně mohou být pro uzavřený kolektiv, jakou jsou právě rodinky v dětských domovech a třídy na školách, různé společné výlety, pobyty mimo budovu DD a školy, zapojení se do projektů např. financované z Evropské unie. Takové akce jsou důležité pro načerpání nových zážitků a zkušeností z cizího prostředí, poznatků a dalších činností s tím spojených.

ZÁVĚR

Závěrem lze konstatovat, že šikanu je nutné chápat jako nebezpečnou formu násilí, která dokáže svým výskytem v kolektivu zcela narušit vzdělávací a výchovné cíle. Škola a školské zařízení je institucí vzdělávací a výchovnou, připravuje děti profesně i morálně na společenský život. Z tohoto pohledu je tedy důležité, aby úkolem pedagoga a vychovatele nebylo jen vzdělávání dětí, ale také vytváření pohodového prostředí v kolektivu, a poskytování dětem důvěry a pocitu bezpečí.

Teoretická část bakalářské práce obsahuje základní informace o šikaně, je rozdělena do čtyř kapitol, zpracované dle odborné literatury a publikací. Úvodem této části práce je vymezen pojem šikana a charakterizování její protagonisté, další kapitoly se věnují projevům a následkům šikany. Závěr teoretické části obsahuje možné preventivní opatření proti tomuto sociálně patologickému chování.

Cílem bakalářské práce bylo analyzovat výskyt šikany na základní škole a v dětském domově v Tišnově. Výsledek výzkumného šetření ukázal, že šikana není dnes ničím mimořádným a v kolektivu dětí je její výskyt téměř „pravidlem“. V dětském domově i na základní škole v Tišnově se šikana objevuje, a to nejčastěji ve stádiu ostrakizace. Obě zařízení šikanu okamžitě řeší, mají stanovené již ověřené postupy a prostředky, protože jen tak může být předcházeno výskytu vyšších stádií šikany. V dětském domově a na základní škole v Tišnově se dnes nevyskytuje žádný nevyřešený případ šikany, což je pro vychovatele a pedagogy jakousi odměnou za jejich vytrvalé úsilí a snahu předcházet tomuto rizikovému chování.

Z výzkumu dále vyplývá, že nejdůležitější prevencí proti dětské šikaně je všímavost pedagogů, vychovatelů a rodičů. Jejich role je v těchto situacích neocenitelná. Šikana musí být řešena již v jejich zárodcích, jen tak může dojít k její eliminaci. V praktické části bakalářské práce jsou blíže popsána preventivní opatření realizovaná dětským domovem a základní školou v Tišnově, které mohou být pro další vzdělávací a výchovné zařízení dobrou inspirací v oblasti prevence, důležité je, že jejich funkce je již v praxi ověřena. Školní metodici prevence obou zařízení potvrdili, že jejich vynaložená energie týkající se prevence sociálně patologických jevů, je viditelná a dosahuje velmi dobrých výsledků. Šikanu řeší s celým kolektivem nejen s jejími protagonisty. Velmi dobrá spolupráce funguje i v rámci celého pedagogického kolektivu školy a kolektivu dětského domova, vzájemně se informují o vyskytnutých případech šikany, diskutují o nich na poradách

a kruzích. Vedení školy i dětského domova je nakloněno vzdělávání svých zaměstnanců a umožňuje jim se v této oblasti nadále zdokonalovat, což je také velmi důležitá stránka pro prevenci proti šikaně. Další neméně důležitou roli v oblasti prevence hraje sdílnost a komunikace dětí. Děti by neměly mít obavy z oznámení šikany nebo strach o ní hovořit. Výzkum se proto zabýval také otázkou důvěry dětí vůči druhým osobám, a zda jsou děti ochotné sdílet informace o šikaně nebo o ní s někým dalším mluvit. Během výzkumu komunikovaly děti aktivně a dobrovolně sdílely své zkušenosti se šikanou. Největší důvěru spatřují ve svých kamarádech, sourozencích a děti z dětského domova také ve vychovatelkách. O šikaně by informovaly rodiče pouze dotazované dívky, chlapci by s rodiči šikanu řešili jen v případě, že by se jednalo o šikanu vyššího stádia, tedy o fyzické ubližování, nebo by o šikaně informovala rodiče přímo škola např. formou poznámky.

Na základě získaných zkušeností a poznatků z této bakalářské práce lze konstatovat, že šikana se nevyhýbá žádnému školnímu ani školskému kolektivu, i v případě, že je prevenci proti šikaně věnováno velké úsilí. Pro minimalizaci šikany je nejdůležitější okamžité řešení jejich prvních příznaků, protože jen tímto způsobem může být předcházeno výskytu vyšších stádií šikany. K řešení každé šikany musí být přistupováno aktivně, nesmí být přehlížena. Povinnost nás všech je šikanu řešit, proto je důležitá spolupráce dětí, pedagogů a také rodičů. Úkolem každé školy i dětského domova by mělo být vytvořit dětem bezpečné prostředí a udržovat zdravé klima celého kolektivu.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

Legislativní zdroje:

- [1] Oficiální stránky MŠMT. *Metodický pokyn Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy k řešení šikanování ve školách a školských zařízeních č. j. 22294/2013-1* [online]. 2013–2014. Dostupné na:
<http://www.msmt.cz/file/30376>

Literární zdroje:

- [2] ANTIER, Edwige. *Agresivita dětí*. Praha: Portál, s.r.o., 2011. 101 s.
ISBN 978-80-7367-881-4
- [3] BAÁN, Pál, HAVRDOVÁ, Egle. *Nejlepší praxe školních programů prevence kriminality*. Praha: Centrum pro veřejnou politiku, 2009. 152 s.
ISBN 978-80-254-6488-5
- [4] BENDL, Stanislav. *Prevence a řešení šikany ve škole*. Praha: ISV nakladatelství, 2003. 197 s. ISBN 80-86642-08-9
- [5] HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Vyd. 1. Praha: Portál, s.r.o., 2005. 408 s. ISBN 80-7367-040-2
- [6] MICHAL, Vladimír. *Dítě v předškolním dětském domově*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1963. 131 s.
- [7] MÜLHPACHR, Pavel, VAVŘÍK, Michal. *Sociální patologie*. Brno: Institut mezioborových studií Brno, 2010. 123 s.
- [8] KOLÁŘ, Michal. *Bolest šikanování*. 2. vydání. Praha: Portál, s.r.o., 2001. 256 s. ISBN 80-7367-014-3.
- [9] KOLÁŘ, Michal. *Nová cesta k léčbě šikany*. Praha: Portál, s.r.o., 2011. 336 s. ISBN 978-80-7367-871-5.
- [10] KOLÁŘ, Michal. *Skrytý svět šikanování ve školách*. Praha: Portál, s.r.o., 1997. 127 s. ISBN 80-7178-123-1
- [11] PÖTHE, Petr. *Dítě v ohrožení*. Praha: G plus G, 1999. 186 s.
ISBN 80-86103-21-8

- [12] PRŮCHA, Jan, WALTEROVÁ, Eliška, MAREŠ, Jiří. *Pedagogický slovník*. 6. vyd. Praha: Portál, s.r.o., 2009. 395 s. ISBN 978-80-7367-647-6
- [13] ŘÍČAN, Pavel. *Agresivita a šikana mezi dětmi*. Vyd. 1. Praha: Portál, s.r.o., 1995. 95 s. ISBN 80-7178-049-9
- [14] ŠVARÍČEK, Roman, ŠEĐOVÁ, Klára a kol. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Vyd. 1. Praha: Portál, s.r.o., 2007. 377 s. ISBN 978-80-7367-313-0
- [15] VÁGNEROVÁ, Kateřina. *Minimalizace šikany*. Praha: Portál, s.r.o., 2009. 152 s. ISBN 978-80-7367-912-5
- [16] VOCILKA, Miroslav. *Dětské domovy v České republice*. Praha: Aula 1999. 268 s. ISBN 80-9022667-6-2
- [17] WEBSTER-DOYLE, Terrence. *Proč mě pořád někdo šikanuje?* Praha: PRAGMA, 2002. 144 s. ISBN 80-7205-804-5

Internetové zdroje:

- [18] Minimalizace šikany. *Jak postupovat, když moje dítě šikanují* [online]. 2008 [cit. 2014-10-17]. Dostupné na:
<http://www.minimalizacesikany.cz/chci-se-dozvedet/331>
- [19] Portál o školství v Jihomoravském kraji JM ŠKOLY. *O portálu* [online]. 2007–2012 [cit. 2014-10-17]. Dostupné na: <http://www.jmskoly.cz/>
- [20] Národní ústav pro vzdělávání, RAMPS – VIP III. *O projektu* [online]. 2011–2014 [cit. 2014-10-17]. Dostupné na: <http://www.nuv.cz/ramps>

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

apod.	a podobně
DD	dětský domov
MŠMT	Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy
např.	například
OP VK	Operační program Vzdělávání pro konkurenceschopnost
ŠMP	školní metodik prevence
t. r.	tohoto roku
tzv.	tak zvaně
ZŠ	základní škola